

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ»

Ψηφιακή Σεξεργασία και Οικονομία Πλατφόρμας: Η εργασία στις
πλατφόρμες διανομής σεξουαλικού περιεχομένου

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Νικόλαος Αγγελιδάκης

Αθήνα, 2022

Τριμελής Επιτροπή

Δήμητρα Κόφτη, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Αλίκη Αγγελίδου, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Πέτρος Πετρίδης, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Νικόλαος Αγγελιδάκης, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Ευχαριστίες

Αυτή η εργασία δεν θα είχε πραγματοποιηθεί χωρίς την πολύτιμη συνεισφορά των συμμετεχόντων σεξεργαζομένων ατόμων. Οι πλούσιες σε πληροφορίες συζητήσεις μας έφεραν ένα πλήθος ερευνητικών δεδομένων που αποτέλεσαν τον κορμό αυτής της εργασίας. Θα ήθελα εγκάρδια να τα ευχαριστήσω ένα – ένα ξανά που μου «ανοίχτηκαν» και αποτέλεσαν για μένα το κίνητρο για την ολοκλήρωση αυτής της εργασίας.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω το Δίκτυο Ενδυνάμωσης Σεξεργαζομένων (ΔΕΣ) και ιδιαιτέρως την Αθηνά Μιχαλακέα και την Evelin Nikolona για τις συζητήσεις μας και την καθοδήγησή τους.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω στην επιβλέπουσα μου, κα Δήμητρα Κόφτη, για την αμέριστη συμπαράσταση και την επιστημονική καθοδήγηση κατά τη διάρκεια της έρευνας και συγγραφής αυτής της εργασίας.

Και τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένεια μου και τους/τις φίλους/ες μου την υλική και συναισθηματική στήριξη σε όλη αυτή τη πορεία.

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα	4
Περίληψη	5
Abstract	6
1. Εισαγωγή	7
2. Μεθοδολογία	10
α. πηγές των εθνογραφικών δεδομένων	11
3. Πορνογραφία, σεξεργασία και διαδίκτυο	15
α. η πορνογραφία και η σεξεργασία ανάμεσα σε μια διαμάχη	15
β. η σεξεργασία ως εργασία	18
γ. η σεξεργασία στο διαδίκτυο	19
4. Ψηφιακή οικονομία και οικονομία πλατφόρμας: ιστορία, δομή και χαρακτηριστικά	22
α. η ανάπτυξη της ψηφιακής οικονομίας	22
β. η οικονομία πλατφόρμας	25
γ. δουλεύοντας για τις πλατφόρμες: ψηφιακή εργασία, ευελιξία και επισφάλεια	27
5. Έμμεση ψηφιακή σεξεργασία: η έρευνα	31
α. η σχέση με τις πλατφόρμες	32
β. η σεξεργασία: πέρα από το δίπολο «εκμετάλλευση – ενδυνάμωση»	35
γ. η σεξεργασία: ανάμεσα στον εργασιακό βίο	38
δ. καταρρίπτοντας το μύθο του να «είσαι αφεντικό του εαυτού σου»	40
ε. κίνδυνοι και εμπόδια στο να εργάζεσαι online στο σεξ	43
στ. δίκτυα και υποστηρικτικές κοινότητες	45
6. Συμπεράσματα	48
7. Το μέλλον	50
Πηγές – Βιβλιογραφία	51
Ελληνόγλωσση	51
Ξενόγλωσση	51
Πηγές	55
Παράρτημα	57

Περίληψη

Η ανάπτυξη των ψηφιακών τεχνολογιών την τελευταία εικοσαετία επέφερε αλλαγές σε όλους τους τομείς της παγκόσμιας οικονομίας φέρνοντας στο προσκήνιο ένα νέο μοντέλο επιχειρηματικότητας, την ψηφιακή πλατφόρμα. Τα εργαζόμενα άτομα στο σεξ, εκμεταλλευόμενα τις παροχές των ψηφιακών τεχνολογιών και του διαδικτύου, προσαρμόζουν και προσαρμόζονται στις νέες αυτές εξελίξεις διαμορφώνοντας νέες μορφές έμμεσης σεξεργασίας, όπως η παραγωγή ψηφιακού σεξουαλικού περιεχομένου. Σε αυτή την εργασία, ακολουθώ τα ψηφιακώς σεξεργαζόμενα υποκείμενα και αντλώντας από τα εργασιακά τους βιώματα προσπαθώ να αντιληφθώ τα κίνητρά τους, πώς η εργασία τους αυτή συνυπάρχει με άλλες μορφές εργασίας μέσα στον εργασιακό τους βίο, τι προβλήματα αντιμετωπίζουν και πώς οργανώνονται απέναντι σε αυτά.

Λέξεις – Κλειδιά: Σεξεργασία, έμμεση ψηφιακή σεξεργασία, ψηφιακές πλατφόρμες, παραγωγή περιεχομένου, πορνογραφία

Abstract

The emergence of digital technologies in the last twenty years has brought changes in all sectors of the global economy, bringing to the fore a new model of entrepreneurship, the digital platform. Sex workers, taking advantage of the affordances of digital technologies and the internet, are adapting and adjusting to these new developments by shaping new forms of indirect sexwork, such as the production of digital sexual content. In this paper, I follow digital sex workers and, drawing on their work experiences, I try to understand their motivations, how this work coexists with other forms of work within their working lives, what problems they face and how they organize themselves against them.

Keywords: Sex work, indirect digital sex work, digital platforms, content creation, pornography

1. Εισαγωγή

Στις αρχές του 2022, ενώ προσπαθούσαμε να συνηθίσουμε την πραγματικότητα των συνεχώς επαναλαμβανόμενων «κυμάτων» της πανδημίας COVID-19 και οι αυστηρές κρατικές πολιτικές είχαν εξουθενώσει ένα μεγάλο κομμάτι της ελληνικής επιχειρηματικότητας, βρεθήκαμε σε συζητήσεις με συναδέλφους/ισσες που μοιραζόμασταν μια κοινή αγωνία: το μέλλον μας στην αγορά εργασίας. Εργαζόμενοι/ες οι περισσότεροι/ες από εμάς σε μικρο-μεσαίες επιχειρήσεις στον τομέα του επισιτισμού, ο οποίος υπήρξε πάντα ένας από τους πιο εργασιακά επισφαλείς κλάδους της ελληνικής οικονομίας, είδαμε τις εργασιακές μας ώρες να «ψαλιδίζονται», τα μεροκάματά μας να μειώνονται κατακόρυφα και πολλοί/ες από εμάς να αναζητούμε μια δεύτερη δουλειά για να καλύψουμε τα βιοποριστικά μας έξοδα. Δεν είχαμε πολλές προσδοκίες, θα αναλαμβάναμε οποιαδήποτε εργασία ακόμη κι αν αυτή ήταν μακριά από τις προτιμήσεις μας, αδήλωτη και ανασφάλιστη, μερικής απασχόλησης, προσωρινή και κακοπληρωμένη· ως ένα «δείγμα της απόγνωσης μας» (Papadakis κ.α., 2021).

Οι συζητήσεις μας πάνω στις επιλογές που μας προσφέρονταν περιστρέφονταν, αφενός, γύρω από τις επισφαλείς θέσεις στην παραδοσιακή εφοδιαστική αλυσίδα -κυρίως των τροφίμων και των φαρμάκων- και, αφετέρου, στην «αναγκαία» για την πανδημία (Cherry & Rutschman, 2020) οικονομία πλατφόρμας (platform economy)¹. Αυτοί οι εργασιακοί κλάδοι παρουσίασαν κερδοφόρες τάσεις - μια εποχή που οι περισσότερες επιχειρήσεις στους παραδοσιακούς κλάδους πλήττονταν - ενώ προχωρούσαν σε προσλήψεις ακόμη κι εν μέσω πανδημίας. Σε όλον τον κόσμο, τα εργαζόμενα άτομα στις πλατφόρμες² που εργάστηκαν στο τομέα του εφοδιασμού -και κυρίως μέσα από τις πλατφόρμες διανομής (delivery platforms)-, προσέφεραν τις υπηρεσίες τους, παρά το μεγάλο ρίσκο για έκθεση στην COVID-19, επιτρέποντάς μας να έχουμε πρόσβαση σε όλα τα βασικά αγαθά ενώ παράλληλα τηρούσαμε τις κρατικές πολιτικές για τον περιορισμό διασποράς του ιού. Η COVID-19, όμως δεν υπήρξε η μόνη απειλή για τα εργαζόμενα μέσω πλατφορμών. Οι συνθήκες εργασιακής επισφάλειας στις οποίες εργάζονται, τόσο όσοι/ες αναλαμβάνουν να εκτελέσουν gigs εκτός διαδικτύου (offline), όσο κι αυτοί/ες πίσω από την οθόνη του υπολογιστή, είναι γνωστές ήδη από τη βιβλιογραφία περιλαμβάνοντας μεταξύ άλλων την έλλειψη των εργασιακών προνομίων (ασφαλιστικής κάλυψης, ενσήμων κλπ.), σταθερού μισθού, επιτήρηση της εργασίας τους μέσω των αλγορίθμων των πλατφορμών και συχνή έκθεση στην υπερεργασία

¹ Στο παρόν κείμενο θα εναλλάσσω τακτικά τους όρους «οικονομία πλατφόρμας», «ψηφιακή οικονομία» και «gig economy» για αποφυγή επανάληψης.

² Η οικονομία πλατφόρμας περιλαμβάνει ένα σύνολο εργασιακών μορφών που αναπτύσσονται για χάρη ή μέσω των πλατφορμών (βλ. κεφ. 3στ). Η gig economy στα ελληνικά μεταφράζεται ως «οικονομία των επί μέρους παραδοτέων» (Χουλιάρας & Σωτηρόπουλος, 2020) και ουσιαστικά αφορά τα εργαζόμενα που δουλεύουν με (επιμέρους) εργασίες (gigs), «με το κομμάτι», γνωστότερα και ως εργαζόμενα «με μπλοκάκι» (αν και στην παρούσα έρευνα κανένα από τα συμμετέχοντα δεν έχει πραγματοποιήσει έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας, άρα «μπλοκάκι» δεν υφίσταται).

εξαιτίας του έντονου ανταγωνισμού (Gandini, 2018· Ravenelle, 2019· Wood κ.α., 2018).

Την ίδια περίοδο γνώρισα την Ελπίδα³, η οποία μου δήλωσε ότι είναι «άνεργη», αλλά μου εξομολογήθηκε ότι έβγαζε «κάποια εξτραδάκια» από τις φωτογραφίες που ανέβαζε στην Onlyfans (OF). Η OF, σύμφωνα με την ιστοσελίδα της, αποτελεί μια πλατφόρμα κοινωνικής δικτύωσης (social media platform), όπως όμως η Safaee (2021) αναγνωρίζει, «το κοινό την κατηγοριοποιεί διαφορετικά. Πέρα από το γεγονός ότι είναι γνωστή επειδή κανείς μπορεί να βγάλει πολλά λεφτά από αυτή, η OF έχει συνδεθεί με την πορνογραφία» (σ. 1). Η γνωριμία μου με την Ελπίδα και η ραγδαία αύξηση κατά την περίοδο της πανδημίας των χρηστών που συμμετείχαν στις ψηφιακές πλατφόρμες, όπως η OF, εμπορευματοποιώντας σεξουαλικό περιεχόμενο, με έκαναν να αναρωτηθώ αφενός, αν όντως υπάρχει μια ασφαλής ψηφιακή βιομηχανία του σεξ που προσφέρει αυτονομία, μικρό ρίσκο και υψηλές αποδοχές και αφετέρου, αν θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για ένα τέτοιο ελληνικό παράδειγμα.

Η μελέτη *Beyond the Gaze* (Sanders κ.α, 2018) που εστιάζει στη σεξεργασία που μεσολαβείται από το διαδίκτυο (internet-facilitated sex work), έχει καταδείξει ότι η συμμετοχή στις πλατφόρμες έχει προσφέρει στα σεξεργαζόμενα μεγαλύτερη ασφάλεια και αυτονομία πάνω στην οργάνωση της εργασίας τους, από ότι στο παρελθόν (σ. 75). Παράλληλα, έχει συμβάλλει στο να αναπτυχθεί μια νέα μορφή έμμεσης και ψηφιακής σεξεργασίας που δεν απαιτεί την άμεση σωματική επαφή αλλά μεσολαβείται αποκλειστικά από τις ψηφιακές τεχνολογίες περιορίζοντας τους κινδύνους που εγκυμονούν στο φυσικό χώρο. Η Jones (2016· 2020) έχει προσθέσει ότι αυτός ο περιορισμός του ρίσκου και η αυτονομία, είναι δυνατόν να προσφέρουν στα ψηφιακώς σεξεργαζόμενα υψηλά επίπεδα «απόλαυσης» μέσα από την εργασία τους.

Από τη θέση μου, ως άτομο που βρέθηκε σε μια επισφαλή εργασία συνθήκη κατά τη διάρκεια αυτού του συγκριμένου, αλλά και ως sex positive υποκειμενικότητα που παράγει και μοιράζεται πορνογραφικό περιεχόμενο με ερωτικούς συντρόφους, μου προκλήθηκαν τα εξής ερωτήματα που θα προσπαθήσω να απαντήσω μέσα από αυτή την εργασία: Ποια τα κίνητρα των ατόμων για τη συμμετοχή τους σε μορφές έμμεσης ψηφιακής σεξεργασίας; Πώς συνδέεται η εργασία τους αυτή με τον εκτός δικτύου (αν υπάρχει) εργασιακό τους βίο; Ποια είναι τα εργασιακά τους βιώματα πουλώντας σεξουαλικό περιεχόμενο μέσω των πλατφορμών; Αποτελεί αυτή η βιομηχανία μια ασφαλής βιομηχανία ή ο ψηφιακός χώρος παράγει νέες επικινδυνότητες;

Για να απαντήσω στα παραπάνω ερωτήματα θα ξεκινήσω (κεφ. 3α) προσεγγίζοντας μια σημαντική συζήτηση που περιστρέφεται γύρω από τις αντιθετικές απόψεις που πλαισίωσαν την φεμινιστική σκέψη πάνω στην σεξεργασία και την

³ Έχει χρησιμοποιηθεί ψευδώνυμο για τη διατήρηση της ανωνυμίας, όπως και στο σύνολο των προσώπων που συμμετείχαν σε αυτή την έρευνα.

πορνογραφία. Αν και αυτή η συζήτηση δε βρίσκεται στον πυρήνα της εργασίας αυτής, σε ένα βαθμό, βρίσκεται συνεχώς στο παρασκήνιο επισημαίνοντας μας ότι η θετική προσέγγιση στο σεξ (sex positivity) παίζει σημαντικό ρόλο στο να συμμετέχει κανένα στην κατανάλωση, παραγωγή και εμπορευματοποίηση σεξουαλικού περιεχομένου. Στη συνέχεια (κεφ. 3β) , θα αναφερθώ συνοπτικά σε κάποιες από τις βασικές θέσεις της θεωρίας πάνω στην σεξεργασία προσπαθώντας να καταδείξω τους λόγους και τους τρόπους με τους οποίους η εργασία στο σεξ (πρέπει να) μελετάται ως εργασία μέσα στον καπιταλισμό. Στο κεφάλαιο 3γ, θα συγκεκριμενοποιήσω το αντικείμενο της έρευνας μου που είναι η έμμεση ψηφιακή σεξεργασίας και κυρίως η διανομή σεξουαλικού περιεχομένου μέσω πλατφορμών. Το τέταρτο κεφάλαιο θα επικεντρωθεί στους τρόπους και τις πολιτικές που οδήγησαν στην ανάπτυξη της ψηφιακής οικονομίας (4 α), ως ένα ευρύτερο πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύχθηκε η οικονομία πλατφόρμας (κεφ. 4β), επισημαίνοντας τη δομή και τα χαρακτηριστικά της σε μια προσπάθεια να φωτίσω το οικονομικό συγκείμενο που η εργασία στις ψηφιακές πλατφόρμες συντελείται. Στο ακόλουθο κεφάλαιο (4δ) θα επισημάνω τα «υπερ» και τα «κατά» του να εργάζεται κανένας/καμία για τις πλατφόρμες, θεωρητικό μοντέλο που θα χρησιμοποιήσω και στην ανάλυση της έρευνας μου για να δω τη συνάφεια των εργασιακών βιωμάτων του δείγματός μου με τις εμπειρίες των gig workers γενικότερα. Στο πέμπτο κεφάλαιο θα προχωρήσω στην ανάλυση των συνεντεύξεων που τα σεξεργαζόμενα μου παραχώρησαν, δημιουργώντας υποκεφάλαια με βάση τα ζητήματα που προκύπτουν από αυτή την ανάλυση προσπαθώντας να απαντήσω στα ερωτήματα αυτής της εργασίας και να εξάγω κάποια συμπεράσματα ανοίγοντας ευρύτερα τη συζήτηση για την έμμεση ψηφιακή σεξεργασία.

2. Μεθοδολογία

Όπως ήδη έχει αναφερθεί στην εισαγωγή, το ενδιαφέρον για το αντικείμενο της έρευνας προέκυψε ύστερα από τη γνωριμία μου με μια σεξεργαζόμενη στις πλατφόρμες ψηφιακού περιεχομένου. Η εργασιακή εμπειρία της Ελπίδας, υπήρξε ως ψηφιακός δημιουργός μέσα από τη πλατφόρμα OF και γι' αυτό το λόγο, η πρόταση της διπλωματικής μου εργασίας περιλάμβανε αποκλειστικά σεξεργαζόμενα στη συγκεκριμένη πλατφόρμα. Αναμφισβήτητα, η μέχρι τότε έρευνα μου καταδείκνυε την OF ως την πιο γνωστή πλατφόρμα παραγωγής, διανομής και εμπορευματοποίησης σεξουαλικού περιεχομένου, κάτι που καταδεικνύεται και από το πόσο συχνά αναπαράγεται ως κορυφαία (Safae, 2021:20). Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι στα περισσότερα άτομα όταν ανέφερα το αντικείμενο της εργασίας, η πρώτη τους ερώτηση ήταν «Α, σαν το OnlyFans δηλαδή;».

Ήδη από τον σχεδιασμό της πρότασης της εργασία αυτής είχα αποφασίσει ότι η συλλογή συνεντεύξεων θα βρίσκονταν στον μεθοδολογικό πυρήνα αυτής της εργασίας. Καθώς ο αριθμός των ενδιαφερόμενων συμμετεχόντων αυξανόταν, συνειδητοποιούσα όλο και περισσότερο ότι η OF δεν κατέχει τα πρωτεία ως επιλογή πλατφόρμας για τα άτομα των συνεντεύξεών μου. Αντίθετα, εναλλακτικές της OF ξεπηδούσαν συνεχώς μέσα από τις συνεντεύξεις ή τις διαδικτυακές αναζητήσεις, κάνοντας με εν τέλει να αμφισβητώ την άποψη ότι αποτελεί το μονοπώλιο στο είδος της στην οικονομία πλατφόρμας. Έτσι, λοιπόν, αποφάσισα να μη συγκεκριμενοποιήσω την έρευνα μου αναφορικά με μια πλατφόρμα, αλλά να δω την εργασιακή εμπειρία των συμμετεχόντων σε αυτή σε σχέση με τις πλατφόρμες, όποιες και αν αυτά χρησιμοποιούσαν.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό που αναγνώρισα στην πορεία των συνεντεύξεων, είναι το γεγονός ότι ενώ οι πλατφόρμες ψηφιακού περιεχομένου λειτουργούν στη λογική της συνδρομής (subscription-based), πολύ συχνά τα σεξεργαζόμενα σε αυτές επιλέγουν να εμπλακούν σε διαφορετικούς από έναν τρόπους εμπορευματοποίησης του περιεχομένου τους [τακτική συνδρομή, αγορά με το κομμάτι (PPV), κατά παραγγελία περιεχόμενο (customized) ή συμμετοχή σε συνεδρίες με ζωντανή ροή (camming)]. Μεταξύ αυτών, υπάρχουν σεξεργαζόμενα που χρησιμοποιούν διαφορετικές πλατφόρμες για κάθε μια από τις παραπάνω τροπικότητες, ενώ

υπάρχουν κι αυτά που συνδυάζουν την online εργασία τους με δια ζώσης συναντήσεις (escorting). Όλα τα παραπάνω οδήγησαν γρήγορα στο συμπέρασμα ότι μια ομοιογένεια των συμμετεχόντων/ουσών θα ήταν δύσκολα εφικτή. Άλλωστε, όπως θα δούμε και στο υποκεφάλαιο 3γ, και οι Sanders κ.α. (2018) αναγνωρίζουν ότι αυτή η μίξη τροπικότητας είναι αποτέλεσμα των πολλών διαθέσιμων δυνατοτήτων που το διαδίκτυο προσφέρει.

α. πηγές των εθνογραφικών δεδομένων

Για τους σκοπούς αυτής της εργασίας, προσέγγισα το αντικείμενο της έρευνας ως «εξωτερικός» τόσο από την κοινότητα των σεξεργαζομένων, όσο και από την κοινότητα των πλατφορμών περιεχομένου. Αν και πραγματοποίησα εγγραφή σε μια από τις τρεις πλατφόρμες (OF) που τα συμμετέχοντα στην έρευνα χρησιμοποιούν, στις άλλες δύο η εγγραφή μου δεν ολοκληρώθηκε για τεχνικούς λόγους ή μου ζητούσαν προσωπικά δεδομένα που δεν επιθυμούσα να μοιραστώ (π.χ. ταυτότητα). Η συμμετοχή (είτε ως πελάτης, είτε ως δημιουργός) στις πλατφόρμες περιεχομένου, κρίνω ότι θα μπορούσε να συνεισφέρει σημαντικά στην έρευνα, αλλά θα απαιτούσε πολύ περισσότερο χρόνο και οικονομικούς πόρους. Για την περιήγηση (walkthrough) στις πλατφόρμες, βασίστηκα αρκετά στη βιβλιογραφία (Hsiao, Steele & Weber, 2021). Επιπλέον, συνδύασα μια μίξη βιβλιογραφικής ανασκόπησης, ημι-δομημένων συνεντεύξεων και συλλογής δεδομένων από δημόσιες διαδικτυακές συζητήσεις, οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν στο σώμα της εργασίας μόνο εάν υπήρχε η συγκατάθεση των χρηστών.

Δεδομένων των «όρων και προϋποθέσεων» που έχουν εφαρμόσει τα τελευταία χρόνια οι πλατφόρμες ύστερα από τη θέσπιση του FOSTA-SESTA⁴, ήταν για εμένα εμφανές ότι μόνο αναζητήσεις και δημοσιεύσεις σε πλατφόρμες με λιγότερη λογοκρισία, θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν επαρκώς και να αποφέρουν χρήσιμα ερευνητικά δεδομένα. Γι' αυτό το λόγο, δημιούργησα λογαριασμούς στις

⁴ Η FOSTA (Fight Online Sex Trafficking Act) – SESTA (Stop Enabling Sex Traffickers Act) αποτελεί μια αμερικάνικη νομοθεσία που θεσπίστηκε το 2018 και στόχο έχει την αντιμετώπιση της διαδικτυακής σεξουαλικής εμπορίας ανθρώπων (trafficking). Η νομοθεσία αυτή έχει επηρεάσει τη δραστηριότητα στον ψηφιακό χώρο των πλατφορμών εμποδίζοντας, μπλοκάροντας ή διαγράφοντας χρήστες που ο αλγόριθμός τους αντιλαμβάνεται ότι χρησιμοποιούν «άσεμνο» περιεχόμενο.

Twitter, Reddit – που η έρευνα μου καταδείκνυε ως τις λιγότερο λογοκριμένες - και χρησιμοποίησα τους ήδη υπάρχοντες λογαριασμούς μου στις Facebook και Instagram για να προωθήσω το κάλεσμα μου, να βρω σχετικές δημοσιεύσεις και να προσεγγίσω πιθανώς ενδιαφερόμενα για συμμετοχή άτομα. Σε όλες τις πλατφόρμες, ο λογαριασμός μου περιέγραφε στην ενότητα «σύντομο βιογραφικό» (bio) την ιδιότητα μου ως μεταπτυχιακός φοιτητής στο εν λόγω πρόγραμμα σπουδών και πανεπιστήμιο. Επίσης, κάθε λογαριασμός διασυνδεόταν μέσω συνδέσμων (links) με τους υπόλοιπους λογαριασμούς μου σε όλες τις πλατφόρμες.

Στη Twitter χρησιμοποίησα τα hashtags (#) ως μια «ψηφιακή τακτική για να συλλέξω και να αντιπαραβάλλω δημοσιεύσεις (tweets) που σχετίζονται με ένα συγκεκριμένο θέμα» (Caliandro, 2018:9), μεταξύ των οποίων #onlyfans, #onlyfanscreators, #onlyfansgreece, συμβουλευόμενος εφαρμογές (apps) όπως το Tagify που σου δίνει τη δυνατότητα να βρεις ποια # χρησιμοποιούνται συχνότερα από τους χρήστες του Twitter και έτσι να διευρύνεις την απεύθυνση σου. Με την χρήση των # στην μηχανή αναζήτησης του Twitter, αποσκοπούσα στο να βρω είτε τους ίδιους τους δημιουργούς (που πιθανότατα χρησιμοποιούσαν τα ίδια #), είτε γενικότερα δεδομένα που να σχετίζονται με την έρευνα μου. Ενώ πολλοί/ές δημιουργοί εμφανίστηκαν ως αποτελέσματα των αναζητήσεων, δυστυχώς κανένα δεν ανταποκρίθηκε στα προσωπικά μηνύματα που τους έστειλα.

Στη συνέχεια, δοκίμασα να αξιοποιήσω την διασύνδεση (interconnectedness) των λογαριασμών των χρηστών ανάμεσα σε διαφορετικές πλατφόρμες (Swords et al., 2021) μέσα από links που τα ίδια τοποθετούσαν στο bio τους. Έτσι, για παράδειγμα, κάθε φορά που δεν υπήρχε ανταπόκριση ή που δε μπορούσα να στείλω μήνυμα σε κάποιο/α χρήστη, δοκίμαζα ξανά σε κάποιον άλλο λογαριασμό του/της σε άλλη πλατφόρμα. Αυτή η διαδικασία φάνηκε να είναι αποδοτική καθώς μια χρήστης ανταποκρίθηκε θετικά όταν της έστειλα στον λογαριασμό της στο Instagram ενημερώνοντάς με ότι δεν απαντάει σε όλους τους λογαριασμούς της σε μηνύματα. Το Instagram ήταν μια ακόμη πλατφόρμα στην οποία χρησιμοποίησα τα #. Αναζητώντας τους ίδιους – συχνά με κάποιες παραλλαγές – όρους στη μηχανή αναζήτησης της πλατφόρμας, κατάφερα να βρω και να συμπεριλάβω στα άτομα που ακολουθώ (following) περισσότερα από 15 άτομα, που στο bio του λογαριασμού τους παρέπεμπαν σε κάποιο link πλατφόρμας ψηφιακού περιεχομένου. Ο εντοπισμός αυτού του link στο bio τους ήταν για μένα συχνά ένδειξη ότι πρόκειται για πιθανώς

ενδιαφερόμενα άτομα. Μέσω Instagram, και από το την ενεργητική προσέγγιση ατόμων μέσω μηνυμάτων - που πάντα συμπεριλάμβαναν τα προσωπικά μου στοιχεία, τους σκοπούς της έρευνας, και τη διαβεβαίωση ότι θα τηρηθεί η ανωνυμία των συμμετεχόντων/ουσών - δύο άτομα δέχτηκαν να συμμετάσχουν στις συνεντεύξεις.

Παράλληλα, μέσα από offline δίκτυα, ήρθα σε επαφή με μέλη του Δικτύου Ενδυνάμωσης Σεξεργαζομένων (ΔΕΣ). Αρχικά, ακολουθώντας το πρωτόκολλο του Δικτύου, επικοινωνήσα με το τμήμα έρευνας τα ερωτήματα και τους ερευνητικούς σκοπούς αυτής της εργασίας καθώς και τρόπους που η εργασία αυτή δε θα υπέπιπτε σε δεοντολογικά σφάλματα (όσον αφορά την ανωνυμία των συμμετεχόντων). Η ομάδα έρευνας δέχτηκε να προωθήσει το αίτημα μου στα μέλη του ΔΕΣ, προτείνοντας μου να δημιουργήσω μια ψηφιακή αφίσα που θα λειτουργεί ως κάλεσμα (Παράρτημα).

Αρχικά, η ανταπόκριση δεν ήταν η αναμενόμενη. Τις πρώτες εβδομάδες δεν είχε επικοινωνήσει μαζί μου κανένα άτομο, ενώ από την προσωπική μου αναζήτηση μέσω πλατφορμών είχα συγκεντρώσει μόνο δύο ενδιαφερόμενα. Αρχίσαμε με την επιβλέπουσα μου να συζητάμε εναλλακτικές μεθοδολογίες αυτής της έρευνας, όπως για παράδειγμα το να γίνει αποκλειστικά βιβλιογραφική ή να επικεντρωθώ στη συλλογή δεδομένων μέσω forums κάτι που για μένα έθιγε μεθοδολογικές προβληματικές που σχετίζονται με την θέση των διαχειριστών των forums ως gatekeepers (Barzilai-Nahon, K., 2009). Τότε, αποφάσισα να ζητήσω τη συνδρομή από φιλικό μου πρόσωπο, σεξεργαζόμενο και μέλος του ΔΕΣ, να προωθήσει ξανά το κάλεσμα μου στα μέλη του Δικτύου. Σύντομα, τρία ακόμη άτομα ανταποκρίθηκαν θετικά, οδηγώντας με στη διαπίστωση ότι όταν η πληροφορία μοιράζεται online, είναι πολύ πιθανό να μη φτάσει πάντα το προβλεπόμενο κοινό, πόσο μάλλον όταν οι αλγόριθμοι των πλατφορμών έχουν προγραμματιστεί να λογοκρίνουν λέξεις κλειδιά με «άσεμνο» περιεχόμενο όπως «sex, sex work, onlyfans» κλπ. Η επιλογή να μη ζητήσω εξ' αρχής από το φιλικό μου πρόσωπο να με βοηθήσει στη πρόσβαση στο πεδίο, ήταν μια συνειδητή επιλογή, θέλοντας να ακολουθήσω το πρωτόκολλο του ΔΕΣ και να εμψυχήσω την εμπιστοσύνη σε όλα τα μέλη του.

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν τόσο online όσο και δια ζώσης. Δύο σεξεργαζόμενα δέχτηκαν να συναντηθούμε από κοντά σε δημόσιο ή τον προσωπικό τους χώρο, ενώ με τα υπόλοιπα τρία «συναντηθήκαμε» διαδικτυακά. Ακόμη και στις

διαδικτυακές συνεντεύξεις ο τρόπος ποίκιλε. Με τα δύο από τα τρία άτομα πραγματοποιήσαμε βιντεοκλήσεις, ενώ το τρίτο επέλεξε να απαντά ετεροχρονισμένα με φωνητικά μηνύματα στα ερωτήματα μου γιατί «δεν ένιωθε άνετα με το live». Ενώ είχα τις αμφιβολίες μου αρχικά για τη δεύτερη μέθοδο, εν τέλει φάνηκε να είναι αρκετά αποδοτική σε εθνογραφική πληροφορία, ενώ παράλληλα σεβότανε τα όρια της συνεντευξιαζόμενης και της έδινε το χρόνο απαντήσει όποτε αυτή ένιωθε άνετα. Οι συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν στο σύνολο ήταν πέντε, είχανε μέσο όρο διάρκειας τα 60' λεπτά και περιλάμβαναν ως δομή τις εξής ερωτήσεις:

1. Ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, επάγγελμα, φύλο, σεξουαλικότητα
2. Χαρακτηρίζεις την εργασία σου ως μορφή σεξεργασίας;
3. Έχεις εργαστεί στο σεξ στο offline; Αν όχι, γιατί; Αν ναι, με τι τρόπους; Ποια η εμπειρία σου;
4. Έχεις εργαστεί στο σεξ πέρα από το πλαίσιο της πλατφόρμας;
5. Έχεις εργαστεί μέσω άλλης πλατφόρμας; (στο σεξ ή όχι)
6. Ποια πλατφόρμα χρησιμοποιείς και για πόσο καιρό;
7. Τι σε έκανε να μπεις σε αυτό;
8. Πόσο χρόνο αφιερώνεις στην πλατφόρμα (καθημερινή/εβδομαδιαία βάση κλπ); Πώς θα προσδιόριζες το “work-life balance”;
9. Πως προωθείς τον λογαριασμό σου στη πλατφόρμα;
10. Ποιες πτυχές της πλατφόρμας δε σου αρέσουν; Αν μπορούσες να αλλάξεις κάποιες από αυτές, τι θα ήταν;
11. Είχες ποτέ κάποια «άβολη» διαντίδραση με πελάτη;
12. Πιστεύεις ότι τα εργαζόμενα στη ψηφιακή σεξεργασία άτομα οργανώνονται κλαδικά; Εσύ συμμετέχεις σε κάποια τέτοια οργάνωση;
13. Ποιος ο Μ.Ο. των κερδών σου από τη πλατφόρμα;
14. Τα κέρδη από τη πλατφόρμα καλύπτουν τις ανάγκες σου;
15. Έχεις εργαστεί σε άλλο κλάδο στο παρελθόν; Εργάζεσαι αυτή τη στιγμή κάπου αλλού παράλληλα;

3. Πορνογραφία, σεξεργασία και διαδίκτυο

α. η πορνογραφία και η σεξεργασία ανάμεσα σε μια διαμάχη

Στα τέλη της δεκαετίας του '70, ανάμεσα στο Απελευθερωτικό Κίνημα των Γυναικών (Women's Liberation Movement), ξέσπασε μια διαμάχη που έμελλε να μείνει γνωστή στην ιστορία ως “feminist sex wars” και αφορούσε ζητήματα σεξουαλικότητας και σεξουαλικών πρακτικών (Comella, 2015). Το κίνημα διχάστηκε ανάμεσα σε δύο αντιμαχόμενες προσεγγίσεις: από τη μια βρέθηκαν οι ριζοσπαστικές φεμινίστριες του δεύτερου φεμινιστικού κύματος, που υποστήριζαν την αποκαλούμενη «αντι-πορνογραφική προσέγγιση» (Long, 2012) και από την άλλη, μια πιο φιλελεύθερη (sex-positive) φεμινιστική προσέγγιση, που έβλεπε στην πορνογραφία ένα τρόπο της γυναικείας ενδυνάμωσης και άσκησε μεγάλη επιρροή στην ανάδυση του τρίτου φεμινιστικού κύματος.

Για την αντι-πορνογραφική προσέγγιση, τα επιχειρήματα ενάντια στην πορνογραφία και τη σεξεργασία⁵ αρθρώνονται στη βάση της πατριαρχικής καταπίεσης σε βάρος των γυναικών. Η Brownmiller υποστήριξε ότι η μάχη κατά του βιασμού πρέπει να συμπορεύεται με την εναντίωση στη πορνογραφία, καθώς η δεύτερη «εξουσιοδοτεί και κανονικοποιεί τις πράξεις σεξουαλικής βίας ενάντια στις γυναίκες» (όπως παρατίθεται στο ό.π., σ.27). Στο ίδιο επιχειρήμα, η Morgan σχηματικά επεσήμανε ότι «η πορνογραφία είναι η θεωρία και ο βιασμός η πράξη» (ό.π.). Για τις ίδιες, η πορνογραφία δεν μπορεί να είναι ενδυναμωτική, όπως υποστήριζαν οι αντιμαχόμενές τους, επειδή «αποτελεί προϊόν που παράγεται και καταναλώνεται από τους άνδρες και οι γυναίκες απλώς τοποθετούνται [μέσα σε αυτή] ως εμπόρευμα» (Long, 2012, σ. 99). Η οπτική αυτή της γυναίκας ως «εμπόρευμα», ισχυρίζονται ότι, υποβαθμίζει την αξία και τη θέση της στην κοινωνία, την απανθρωποποιεί (dehumanize) και την αντικειμενοποιεί (objectify), δίνοντας έδαφος για περισσότερη καταπίεση εις βάρος της.

Αντίστοιχα, η θέση τους για την σεξεργασία βασίστηκε στο επιχειρήμα ότι αυτή δε θα μπορούσε να γίνεται με όρους «ελεύθερης επιλογής», αλλά μάλλον ως

⁵ Στην αντι-πορνογραφική βιβλιογραφία θα συναντήσουμε την «εργασία στο σεξ» συνηθέστερα ως «πορνεία» (prostitution) μιας και εκλαμβάνεται ως εξαναγκασμός και όχι ως μορφή εργασίας.

αποτέλεσμα της εμπορίας ανθρώπων (trafficking), απαγωγών, εξαναγκασμού, ακόμη και αν αυτός ο εξαναγκασμός βασίζεται στην ανάγκη για πρόσβαση σε πόρους. «Ποια γυναίκα θα επέλεγε ελεύθερα και αυτόνομα να συμμετέχει σε μια δραστηριότητα οδυνηρή και επικίνδυνη;», αναρωτιέται η Long (2012:79). Η «επιλογή», αντηχεί πολλές νεοφιλελεύθερες αντιλήψεις σχετικά με την ανθρώπινη συμπεριφορά και τα κοινωνικά φαινόμενα, θα υποστηρίξουν, και όπως η Gail Dines θα υπογραμμίσει:

«Οι επιλογές γίνονται μέσα σε ένα σύνολο κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών συνθηκών που συχνά δεν είναι δική μας απόφαση. Όσο περισσότερη πραγματική δύναμη έχει ένα άτομο, τόσο περισσότερο μπορεί να επαναδιατυπώσει τις συνθήκες της ζωής του και οι λιγότερο ισχυρές (όπως οι νεαρές γυναίκες) καταλήγουν να περιορίζονται από δυνάμεις που είναι πέρα από τον έλεγχό τους» (όπως παρατίθεται στο ό.π., σ. 78).

Από την άλλη πλευρά, οι sex-positive φεμινίστριες υποστήριξαν την πορνογραφία ως ένα «έναν πιθανό τόπο παραβίασης των κανονιστικών αντιλήψεων για τη σεξουαλικότητα, της διεκδίκησης των ταυτοτήτων των σεξουαλικών μειονοτήτων και των δικαιωμάτων τους στη σεξουαλική έκφραση» (ό.π., σ. 66). Δεν είναι μόνο οι άντρες που καταναλώνουν ή συμμετέχουν στην παραγωγή πορνό· οι γυναίκες ή οι σεξουαλικές μειονότητες επιθυμούν εξίσου να συμμετέχουν με διάφορους τρόπους στη βιομηχανία. Όπως επισημαίνει η Ciclitira (2016), αυτή η προσέγγιση απορρίπτει την ιδέα της «θυματοποίησης και αναβιώνει αυτή της αυτοδημιούργητης γυναίκας/άντρα» (σ. 298). Όσοι/ες εργάζονται στην βιομηχανία του πορνό δεν εξαναγκάζονται πάντα από στούντιο παραγωγής που επιδιώκουν να τους/τις εκμεταλλευτούν. Αντίθετα, η εργασία τους γίνεται εργαλείο, τόσο για τις γυναίκες όσο και για τις σεξουαλικές μειονότητες, για να ξεπεράσουν μια «ιστορία καταστολής και ντροπής της σεξουαλικότητας [τους]» και ως εκ τούτου να την αποδεχτούν και να την αγκαλιάσουν (Long, 2012, σ. 68).

Για την Nussbaum, η αντι-πορνογραφική προσέγγιση, όχι απλώς αποκλείει τις σεξουαλικές μειονότητες από το δικαίωμα στο να είναι ορατές και να εκφράζουν την σεξουαλικότητά τους, αλλά είναι και επικίνδυνη για αυτές (όπως παρατίθεται στο Shrage, 2005:59). Όπως η ίδια εξηγεί, ακόμη και η αντικειμενοποίηση, που τίθεται ως προβληματική στην αντι-πορνογραφική προσέγγιση, μπορεί να αποτελεί προϊόν επιθυμίας:

«Το να επιθυμείς κάποιον πρωτίστως ως έμφυλο [και σεξουαλικοποιημένο] σώμα μπορεί να είναι απολαυστικό για το άτομο του οποίου το σώμα είναι επιθυμητό και χρησιμοποιημένο (used), και αυτή η απόλαυση μπορεί να αναγνωριστεί και να εκτιμηθεί αμοιβαία και από τους δύο συντρόφους» (όπως παρατίθεται στο Shrage, 2005:59).

Τα τελευταία χρόνια, έχει προκύψει μια ενδιαφέρουσα εξέλιξη στη βιομηχανία του πορνό και προσφέρεται ως εναλλακτική στο κυρίαρχο «ανδρικό πορνό» (Ciclitira, 2016:284). Αυτού του τύπου οι πορνογραφίες, που συνήθως είναι φεμινιστικές ή queer, είναι μορφές οπτικών παραγωγών που χρησιμοποιούν τη σεξουαλική ενδυνάμωση στη βάση τους και επιλέγουν να χτίσουν μια βιομηχανία περισσότερο συμπεριληπτική, που θα μας προβληματίζει να σκεφτούμε πέρα από το κυρίαρχο βλέμμα στο πορνό και να αμφισβητήσουμε τις νόρμες (ό.π.). Όπως αναφέρει το Ignacio Rivera⁶:

«Αυτό το είδος ενσωματώνει λεσβίες, αμοφυλόφιλους, τρανς άνδρες/γυναίκες και άτομα που ταυτίζονται ως queer (...). Αρα, είναι ένα ολόκληρο μείγμα ανθρώπων. Μπορεί να υπάρχουν και ομοφυλόφιλοι άνδρες και στο queer πορνό, επίσης. Απλώς [με αυτόν το τρόπο] δείχνει την ποικιλομορφία του πώς μπορεί να μοιάζει το σεξ» (Matebeni et al., 2012:63)

Η εργασία στο σεξ, μπορεί να είναι και επιλογή, για τη sex positive προσέγγιση. Η Berg (2017), στην έρευνα της, παρουσιάζει μια εναλλακτική πολιτική που τα studio παραγωγής πορνό θέτουν στους όρους εργασίας τους. Σύμφωνα με την Courtney Trouble, που διευθύνει ένα από αυτά τα στούντιο, η ίδια δεν ανησυχεί «αν κάποιο άτομο θέλει όντως να εργαστεί στο πορνό ή αν απλά είναι απελπισμένο για 2000\$» (όπως παρατίθεται στο ό.π., σ. 676) κι αυτό επιτυγχάνεται με το να προσφέρουν χαμηλότερες αποδοχές συγκριτικά με την υπόλοιπη βιομηχανία. Στο ίδιο μοτίβο, οι παραγωγοί queer πορνογραφιών προσπαθούν να δημιουργήσουν μια άνετη ατμόσφαιρα στα γυρίσματα, τονίζοντας πάντα τη σημασία της συναίνεσης στους συμμετέχοντες/ουσες τους (ό.π., σ. 684). Μόνο έτσι πιστεύουν ότι τα εργαζόμενα στο σεξ άτομα θα νιώσουν ασφαλή και ενδυναμωμένα και ο κλάδος της πορνογραφίας θα αποστιγματιστεί από την εκμετάλλευση που πολλοί τον συνδέουν.

⁶ Το Ignacio Rivera γνωστό και ως Papi Coxxx είναι queer artist και σεξεργαζόμενο με ακτιβιστική δράση που προτιμά την ουδέτερη ως προς το φύλο αντωνυμία «το».

β. η σεξεργασία ως εργασία

Αν και ο παραπάνω διάλογος έχει φθίνει την τελευταία δεκαετία, οι δύο απόψεις παραμένουν αρκετά συγκρουσιακές μέχρι σήμερα. Η αναγκαιότητα να ιδωθεί η σεξεργασία ως μορφή εργασίας, προέκυψε από την απογοήτευση των φεμινιστριών – και ιδίως των σεξεργαζόμενων - απέναντι στις δύο προσεγγίσεις, που μονοπώλησαν τη συζήτηση γύρω από την πορνογραφία και την σεξεργασία, και ένιωθαν ότι δεν τις συμπεριλάμβανε (Grant, 2014· Missbehave, 2020). Όσα υποστηρίζουν την σεξεργασία με όρους εργασίας, δεν εμμένουν στις ηθικές συνέπειες της, ούτε σε αναλύσεις που περιστρέφονται γύρω από το φύλο και τη σεξουαλικότητα. Σαφώς, είναι αδιαμφισβήτητο ότι «η εργασία στο σεξ υπάρχει μέσα στην πατριαρχία και σε μεγάλο βαθμό νοηματοδοτείται από εκείνη» (Μιχαλακέα, 2021), όπως άλλωστε και άλλες μορφές έμφυλης εργασίας. Παράλληλα, σε πολλές περιπτώσεις, μπορεί για τα σεξεργαζόμενα άτομα να αποτελεί μια απελευθερωτική επιλογή (με όρους sex positivity), ενώ σε άλλες, μπορεί να αποτελεί μια επιλογή επιβίωσης. Όπως χαρακτηριστικά το θέτει η Sumaq:

«Για πολλές έγχρωμες γυναίκες στη θέση μου, η πορνεία δεν είναι αυτό που κάνεις όταν χτυπάς πάτο (...) [αλλά] αυτό που κάνεις για να παραμείνεις στην επιφάνεια, να κολυπήσεις παρά να βυθιστείς, να αψηφήσεις παρά να εξαφανιστείς. Είμαστε χειραγωγημένες να αγνοούμε τα διαλυμένα συστήματα και αντίθετα εξαναγκαζόμαστε να βλέπουμε διαλυμένα άτομα που θα επιλέξουν την επιβίωση μόνο εάν είναι αρκετά απελπισμένα, σαν η επιβίωση να ήταν κάποια ακραία επιλογή» (όπως παρατίθεται στο Missbehave, 2020).

Επιπρόσθετα, η ανάγκη για σεξ «μέσω μιας κάποιας ιδέας της ανταλλαγής δεν θα εκλείψει [αν εξαλείψουμε την πατριαρχία], επειδή πάντα θα υπάρχουν άνθρωποι που είναι μόνοι, άνθρωποι με βαριές αναπηρίες που θα έχουν ανάγκη από σεξουαλικούς βοηθούς (sexual surrogates), αλλά και άνθρωποι που θα θέλουν να δοκιμάσουν συγκεκριμένα πράγματα στο σεξ που δεν μπορούν ή δεν θέλουν να ζητήσουν από τους συντρόφους τους» (Μιχαλακέα, 2021). Το επιχείρημα των δευτεροκυματικών φεμινιστριών ότι η εργασία στο σεξ είναι αποκλειστικά μια μορφή καταπίεσης σε βάρος των γυναικών μέσα στο πατριαρχικό συγκείμενο, δε γίνεται να ευσταθεί σύμφωνα με τα παραπάνω.

Πώς όμως θα δούμε και θα μελετήσουμε την εργασία στο σεξ, γενικότερα, και ειδικότερα μέσα σε αυτήν την εργασία; Όσα, λοιπόν, ασχολούμαστε με το φαινόμενο της σεξεργασίας είναι σημαντικό, αν θέλουμε να στηρίξουμε και να ενδυναμώσουμε τα άτομα που εργάζονται σε αυτή, να ακούσουμε τις φωνές τους και τα αιτήματά τους είτε μιλούν για την εργασία τους με όρους απόλαυσης (Jones, 2016) είτε μιλούν γι' αυτή με όρους εξαναγκασμού (Missbehave, 2020; Grant, 2014) και να σταματήσουμε να μιλάμε εκ μέρους τους σαν να μην έχουν καμία αυτενέργεια, κάτι που δε μπορεί παρά να δικαιώνει τη βία σε βάρος τους. Επίσης, είναι σημαντικό να λάβουμε υπόψιν μας ότι οι συζητήσεις των feminist sex wars αναλώθηκαν στο δίπολο «επιλογή-εξαναγκασμός» αποτυγχάνοντας να συμπεριλάβουν ζητήματα όπως η φυλή και η τάξη που είναι εξίσου σημαντικά. Όπως επισημαίνει η Beloso (2012), αυτή η προσέγγιση «υποβάθμισε τη σεξεργασία (...) σε ταυτότητα και έκανε τις φεμινίστριες να αδυνατούν να τη δουν ως μια δυναμική, ανταγωνιστική σχέση μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας, [ενώ παράλληλα] έχει διευκολύνει την ακούσια συνενοχή του φεμινισμού και της queer θεωρίας με τον καπιταλισμό» (σ.50). Μια ταξική προσέγγιση της σεξεργασίας, βλέπει την εκμετάλλευση σε αυτή «όχι ως κάτι που έχει να κάνει με το σεξ· είναι εκμετάλλευση απλώς και μόνο επειδή είναι εργασία στον καπιταλισμό» (Beloso, 2012:50· Berg, 2017:694).

γ. η σεξεργασία στο διαδίκτυο

Μιλώντας για την «ψηφιακή σεξεργασία» αναφέρομαι στην σεξεργασία που μεσολαβείται/διευκολύνεται (mediated/facilitated) από τις ψηφιακές τεχνολογίες. Το διαδίκτυο έχει κεντρικό ρόλο στην μεσολάβηση αυτή, γι' αυτό συχνά θα τη συναντήσουμε και ως σεξεργασία που βασίζεται στο διαδίκτυο (internet-based). Είναι σημαντικό, σε αυτό το σημείο, να τραβήξω μια διαχωριστική γραμμή ανάμεσα σε δύο διαφορετικές - αλλά συχνά τεμνόμενες - κατηγοριοποιήσεις. Σύμφωνα με τους Hartcourt και Donovan (2005), η εργασία στο σεξ διαχωρίζεται ανάμεσα σε «άμεση» (direct) και «έμμεση» (indirect). Ως άμεση εννοείται η σεξεργασία με ενσώματη/φυσική επαφή που περιλαμβάνει επαφή με τα γεννητικά όργανα (π.χ. escorting), ενώ η έμμεση χαρακτηρίζεται από ένα σύνολο έμμεσων σεξουαλικών

πρακτικών [π.χ. στριπτίζ, τηλεφωνικό σεξ (phone sex), μασάζ, υπηρεσίες BDSM⁷ κ.α.] που περιλαμβάνουν ελάχιστη ή καθόλου επαφή με τα γεννητικά όργανα. Όταν η έμμεση σεξουαλική εκτύλιση εκτυλίσσεται στον ψηφιακό χώρο, τότε αφορά συνήθως πρακτικές όπως το camming⁸, το sexting⁹ και τη παραγωγή σεξουαλικού περιεχομένου (φωτογραφίες, βίντεο κλπ.). Σε αυτές τις μορφές έμμεσης και ψηφιακής σεξουαλικής θα επικεντρωθεί η παρούσα εργασία.

Κάνω αυτόν τον διαχωρισμό, γιατί συχνά αναζητώντας κανείς τον όρο «ψηφιακή σεξουαλική» θα συνειδητοποιήσει ότι, κάτω από αυτόν τον όρο-ομπρέλα, συμπεριλαμβάνεται κάθε είδους σεξουαλική (άμεση και έμμεση) η οποία μεσολαβείται από τις ψηφιακές τεχνολογίες¹⁰. Ωστόσο, όπως θα δούμε και από την ανάλυση των συνεντεύξεων και όπως έχουν ήδη παρατηρήσει οι Sanders κ.α. (2018), δεν είναι σπάνιο το φαινόμενο τα σεξουαλικώς εναλλάσσονται τόσο τις online πρακτικές τους, όσο και το να συνδυάζουν άμεση με έμμεση μορφή σεξουαλικής ακόμη κι αν δεν ήταν η αρχική τους πρόθεση. Για την Alice, μια σεξουαλικώς εναλλάσσόμενη του δείγματός τους, για παράδειγμα, η αρχική της πρόθεση ήταν να προσφέρει συναντήσεις, αλλά στη προσπάθειά της να διαφημίσει τις υπηρεσίες της με εντυπωσιακές φωτογραφίες της μέσω της πλατφόρμας escorting που χρησιμοποιούσε, την οδήγησε εν τέλει να πουλάει συχνότερα τις ίδιες τις φωτογραφίες παρά να πραγματοποιεί «ραντεβού»¹¹ (ό.π., σ. 18).

Οι θεωρητικοί της σεξουαλικής έχουν ομόφωνα συμφωνήσει ότι η ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών και η εμπλοκή των σεξουαλικώς εναλλάσσόμενων με τις ψηφιακές τεχνολογίες έχει βελτιώσει τις συνθήκες εργασίας στο σεξ είτε εργάζονται σε κάποιο πρακτορείο, είτε εργάζονται ανεξάρτητα (Sanders κ.α., 2018, Rand, 2019, Jones,

⁷ BDSM (bondage and discipline, dominance and submission, sadism and masochism) αναφέρεται σε ένα σύνολο έμμεσων σεξουαλικών πρακτικών που βασίζονται σε παιχνίδι ρόλων και κυριαρχίας και συντελείται συναινετικά μεταξύ των δύο μερών.

⁸ Το camming/cam shows αποτελεί μια μορφή έμμεσης, online σεξουαλικής. Συνηθέστερα μέσω πλατφορμών (cam-sites/platforms), τα μοντέλα (cam models) καλούνται να επιτελέσουν δραστηριότητες, συνήθως σεξουαλικές, για χάρη πελατών που τα πληρώνουν (Jones, 2020).

⁹ Ο όρος «sexting» είναι μια μίξη των όρων «sex» και «texting» και σημαίνει το να στέλνει κανείς μηνύματα σεξουαλικού περιεχομένου (για εμπορικούς ή μη σκοπούς). Στην παρούσα έρευνα που αναφέρεται στη σεξουαλική, όπου συναντάται θα εννοείται ότι μεσολαβείται κάποια εγγρήμητη συναλλαγή, εκτός αν διευκρινίζεται διαφορετικά.

¹⁰ Σε αυτή την εργασία, αν και θα επικεντρωθώ στην έμμεση ψηφιακή σεξουαλική που πραγματοποιείται αποκλειστικά στον ψηφιακό χώρο, θα χρησιμοποιήσω τον όρο «offline» σεξουαλική για να αναφερθώ στα σεξουαλικώς εναλλάσσόμενα που χρησιμοποιούν τις ψηφιακές τεχνολογίες για «συναντήσεις» στο φυσικό χώρο.

¹¹ Οι όροι «ραντεβού» και «συναντήσεις» θα εναλλάσσονται στο κείμενο για να περιγράψουν τις υπηρεσίες escorting που πραγματοποιούνται στο φυσικό χώρο.

2016). Για τα σεξεργαζόμενα που εργάζονται offline (escorting, μασάζ κλπ.) και χρησιμοποιούν τις ψηφιακές πλατφόρμες για να δημιουργήσουν πελατειακά δίκτυα, το ψηφιακό περιβάλλον «τα έχει γλιτώσει από πολλές από τις επικινδυνότητες του πεζοδρομίου»¹² και από την εμπλοκή μεσαζόντων (μπουρδέλα, νταβατζήδες κλπ.) που σε πολλές περιπτώσεις λειτουργούν εκμεταλλευτικά εις βάρος τους (Sanders, 2018:69). Αντίστοιχα, για τα σεξεργαζόμενα που εργάζονται online¹³ (π.χ. παραγωγοί πορνογραφικού περιεχομένου), οι ψηφιακές πλατφόρμες έχουν δημιουργήσει ένα ασφαλέστερο περιβάλλον με λιγότερες επικινδυνότητες από αυτές που επιφυλάσσει η σεξεργασία «στον δρόμο», και ως εκ τούτου έχουν πρόσβαση σε νέες τροπικότητες σεξεργασίας και εργασιακές εμπειρίες. Η Jones (2020), θα επισημάνει ακόμη ότι σε πολλές περιπτώσεις, αν δεν υπήρχε το camming (ως μορφή έμμεσης ψηφιακής σεξεργασίας), κάποια από τα σεξεργαζόμενα του δείγματός της δε θα εμπλέκονταν σε καμία μορφή σεξεργασίας (σ. 17).

Η Rand (2019) θα χρησιμοποιήσει τον όρο «σεξουαλικοί επιχειρηματίες» (sexual entrepreneurs) για να αναφερθεί σε αυτή την νέα επιχειρηματική ομάδα, η οποία «εργάζεται, επενδύει και αυτοδιαχειρίζεται το χρόνο και το εισόδημά της, βασισμένη στα ιδανικά της ευελιξίας και της “επιλογής”» (σ. 41). Η «επιλογή» είναι μια από τις έννοιες που συναντάμε συχνά παραπάνω μιλώντας για το δικαίωμα στην σεξεργασία και στη πορνογραφία. Επιπρόσθετα, είναι μια έννοια που θα συναντήσουμε και στην επόμενη ενότητα για την εργασία στις πλατφόρμες, μαζί με αυτές της «ευελιξίας» και της «αυτονομίας».

¹² Σαφώς δεν έχουν εξαλειφθεί όλες οι επικινδυνότητες που διακυβεύονται στην offline σεξεργασία (π.χ. αστυνόμευση, κακοποίηση, stalking, σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα κ.α.), αλλά παρατηρείται ότι, με τη βοήθεια της ψηφιακής τεχνολογίας, τα σεξεργαζόμενα χρησιμοποιούν πληθώρα νέων εργαλείων (π.χ. διασταύρωση και έρευνα πάνω στα προφίλ των πελατών) για την αποφυγή «κακών πελατών» και time-wasters (άτομα που τους σπαταλούν τον χρόνο) ή, ακόμη, δημιουργούνται υποστηρικτικά δίκτυα (buddying systems), που διευκολύνουν την εργασία τους. Σε αυτή την εργασία θα επικεντρωθώ μόνο σε όσα εργαλεία και πρακτικές είναι κοινές με την έμμεση ψηφιακή σεξεργασία, ωστόσο οι εργασίες των Sanders κ.α (2018) και Ray (2007) προσφέρουν μια λεπτομερή ανάλυση των πρακτικών αυτών, αν θέλει κάποιος/α να εμβαθύνει.

¹³ Οι Sanders κ.α. (2018) χρησιμοποιούν τον όρο TMI (:technology-mediated indirect) sex workers, για να αναφερθούν σε αυτά (σ. 92)

4. Ψηφιακή οικονομία και οικονομία πλατφόρμας: ιστορία, δομή και χαρακτηριστικά

α. η ανάπτυξη της ψηφιακής οικονομίας

Για να κατανοήσουμε τη συζήτηση γύρω από την ψηφιακή εργασία, είναι σημαντικό αρχικά να δούμε ιστορικά πως επήλθε αυτό που ονομάστηκε «ψηφιακή επανάσταση» μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο του καπιταλισμού. Θα μας βοηθήσει επίσης να κατανοήσουμε το οικονομικό συγκείμενο μέσα στο οποίο η εργασία στις πλατφόρμες απέκτησε δυναμικές διαστάσεις και τους λόγους που ένα επισφαλές και μακροχρόνια άνεργο εργατικό δυναμικό στράφηκε σε αυτές.

Ο Srnicek (2017) ορίζει την ψηφιακή οικονομία ως ένα σύστημα στο οποίο «οι επιχειρήσεις ολοένα και αυξανόμενα βασίζονται στο επιχειρηματικό μοντέλο τους στο ίντερνετ, τα δεδομένα και την τεχνολογία της πληροφορίας» (σ.4). Είναι σημαντικό να έχουμε υπόψη μας ότι η ανάπτυξη της ψηφιακής οικονομίας οφείλεται σε κάτι ευρύτερο, πέρα από τα πλαίσια της ανάπτυξης του τεχνολογικού τομέα. Η ραγδαία ανάπτυξη της έχει προσφέρει ένα γόνιμο έδαφος όπου η καινοτομία και νεοφυής επιχειρηματικότητα ευφορούν και εξελίσσονται οδηγώντας τον καπιταλισμό σε συνεχή ανάπτυξη και κερδοφορία. Φαίνεται, λοιπόν, όλο και πιο ορατά πλέον ότι το μοντέλο αυτό τείνει να αποτελέσει το ηγεμονικό επιχειρηματικό μοντέλο.

Ο Srnicek (2017), αναγνωρίζει τρεις φάσεις του σύγχρονου καπιταλισμού που οδήγησαν στην ανάπτυξη της ψηφιακής οικονομίας: α) την ανταπόκριση στην πετρελαϊκή κρίση της δεκαετίας του '70· β) Το dot-boom της δεκαετίας του '90· γ) την ανταπόκριση στην πρόσφατη οικονομική κρίση του 2008. Αυτές τις φάσεις θα αναφέρω όσο το δυνατόν συνοπτικότερα παρακάτω.

Η κρίση της δεκαετίας '70, ως προϊόν του διεθνούς ανταγωνισμού και της υπερπαραγωγής των δεκαετιών '50-'60, έφερε στο προσκήνιο την αναγκαιότητα για νέες, «αποδοτικότερες» μορφές της παραγωγικής και της εργασιακής διαδικασίας. Ένα μοντέλο υπερ-Τευλορισμού (hyper-Taylorism) στόχευε στη διάσπαση της παραγωγικής διαδικασίας σε μικρότερα μέρη ούτως ώστε να αποφευχθούν εμπόδια και δυσκολίες που συχνά μπορεί να οδηγούσαν σε εργοστασιακή απραξία

(downtime). Παράλληλα, ένα μοντέλο «λιτής διαχείρισης των επιχειρήσεων» (lean business model) θα στόχευε στην περικοπή των εξόδων στο ελάχιστο δυνατόν. Στο στόχαστρο των διευθυντών παραγωγής βρέθηκε το εργατικό δυναμικό και τα εργατικά συνδικάτα τα οποία αντιμετώπισαν, πέρα από τις μαζικές απολύσεις, ένα σύνολο νομικών εμποδίων στο να συσταθούν και να οργανωθούν. Παράλληλα, οι επιχειρήσεις εκμεταλλεόμενες των μαζικών απολύσεων, άρπαξαν την ευκαιρία να προχωρήσουν σε αναθέσεις κομματιών της παραγωγής σε εξωτερικούς συνεργάτες (outsourcing), διαδικασία η οποία έγινε ακόμη εντονότερη μετά τη δεκαετία του '90 και την ανάπτυξη των τεχνολογιών επικοινωνίας, σε συνδυασμό με την εμφάνιση του κλάδου της εφοδιαστικής αλυσίδας.

Η ραγδαία άνθηση του internet (dot-boom) τη δεκαετία του '90 συνέβαλε σημαντικά στον σχηματισμό της ψηφιακής οικονομίας. Ένα κύμα επενδύσεων στον τεχνολογικό τομέα οδήγησε στην αναδιάρθρωση, βελτίωση και δημιουργία νέων υποδομών που θα υποστήριζαν την ταχύτερη, μαζικότερη και πιο κερδοφόρα εκμετάλλευση των υπηρεσιών του internet· «εκατομμύρια μίλια καλωδίων οπτικών ινών και υποβρυχίων καλωδίων εγκαταστάθηκαν, σημειώθηκε σημαντική πρόοδος στον σχεδιασμό λογισμικών και δικτύων και έγιναν μεγάλες επενδύσεις σε βάσεις δεδομένων (databases) και διακομιστές (servers)» (ό.π., σ.13). Όπως αναφέραμε ήδη, όμως, η τεχνολογική εξέλιξη δεν θα ήταν αρκετή από μόνη της για να επιφέρει αυτή τη σημαντική αλλαγή στο οικονομικό τοπίο χωρίς τη συνοδεία μιας σειράς οικονομικών και νομισματικών πολιτικών. Κατά τον Brenner (2009) η δημοσιονομική τόνωση (fiscal stimulus) δεν θεωρήθηκε ποτέ επιλογή, αντιθέτως προτιμήθηκε μια σειρά πολιτικών που αφορούσαν την μείωση των επιτοκίων (π.χ. στεγαστικά δάνεια) και παροχές οικονομικής ρευστότητας, οι οποίες μεταξύ άλλων οδήγησαν στη «στεγαστική φούσκα» (housing bubble) στις αρχές της νέας χιλιετίας. (Brenner, 2009 ·Smíček, 2017). Το στεγαστικό πρόβλημα έφτασε στο αποκορύφωμά του στις ΗΠΑ το 2006 και καθότι ολόκληρο το οικονομικό σύστημα βασίστηκε στον χρηματοπιστωτικό τομέα, ήταν αναπόφευκτο πως η μείωση των τιμών στην αγορά ακινήτων θα οδηγούσε στην κατάρρευση ολόκληρης της οικονομίας.

Η οικονομική κρίση του 2008 χαρακτηρίστηκε σε μεγάλο βαθμό από μια πληθώρα κρατικών παρεμβατικών μέτρων για την διάσωση της οικονομίας που αφορούσαν κατά κύριο λόγο νομισματικές πολιτικές. Όπως επισημάναμε ήδη μεταξύ αυτών ήταν η πτώση των επιτοκίων και, ένα ακόμη σημαντικό μέτρο που

εφαρμόστηκε σταδιακά από τις ΗΠΑ και εν συνεχεία και από την ΕΕ, η Ποσοτική Χαλάρωση (quantitative easing)¹⁴. Το γενικευμένο περιβάλλον χαμηλών επιτοκίων που διαμορφώθηκε από τις κεντρικές τράπεζες μείωσε το ποσοστό απόδοσης (rate of return) σε ένα ευρύ φάσμα χρηματοοικονομικών επενδύσεων. Το αποτέλεσμα ήταν, οι επενδυτές που αναζητούσαν υψηλότερες αποδόσεις να πρέπει να στραφούν σε ολοένα και πιο «επικίνδυνες» επενδύσεις όπως οι εταιρείες τεχνολογίας (ό.π., σ.16). Η αξιοποίηση των «φορολογικών παραδείσων»¹⁵ που εντάσσονται σε μια επιχειρηματική στρατηγική φοροδιαφυγής, έδωσε τη δυνατότητα στους επενδυτές να επενδύσουν σε αμφίβολου για την εποχή οικονομικούς τομείς (όπως ο τεχνολογικός) και να εντείνουν το επενδυτικό κύμα που είχε ξεκινήσει από τη δεκαετία του '90. Ωστόσο, η φοροδιαφυγή αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα πλήγματα των κρατικών εσόδων και «λεφτά που χάνονται, πρέπει από κάπου να κερδηθούν» (ό.π., σ.17). Σε αυτή τη περίπτωση, η απάντηση υπήρξε η λιγότερη οικονομική τόνωση, οι περισσότερες ανορθόδοξες νομισματικές πολιτικές και η μεγαλύτερη λιτότητα (austerity).

Αν μπορούσαμε με τρεις λέξεις να χαρακτηρίσουμε το οικονομικό περιβάλλον της κρίσης της νέας χιλιετίας, νομίζω ότι η προηγούμενη πρόταση θα ήταν αρκετά δηλωτική. Στο επίκεντρο αυτού του περιβάλλοντος, φυσικά, είναι σημαντικό να τοποθετήσουμε το εργασιακό ζήτημα, το οποίο ήδη από την εφαρμογή των lean business models είχε αρχίσει να οξύνεται. Με την νέα χιλιετία και την οικονομική κρίση του 2008, το ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων άρχισε να αυξάνεται ραγδαία, ενώ τα χρέη των νοικοκυριών έγιναν δυσβάσταχτα και η αποταμίευση ουτοπία. Σε αυτό το πλαίσιο, μεγάλος κομμάτι του εν δυνάμει εργατικού δυναμικού άρχισε να αναζητά «ότι δουλεία υπάρχει» (ό.π., σ. 18).

¹⁴ Για μια συνοπτική παρουσίαση της λειτουργίας του προγράμματος της ποσοτικής χαλάρωσης βλ. <https://www.bankofgreece.gr/enimerosi/epksigiseis/pos-leitourgei-i-posotiki-xalarosi> (τελ. προσπέλαση 30/7/2022)

¹⁵ Ως «φορολογικοί παράδεισοι» εννοούνται χώρες με χαμηλούς οι μηδενικούς συντελεστές φορολογίας για τους ξένους επενδυτές που θα επιλέξουν να επενδύσουν τα κεφάλαιά του σε αυτές. Για τις εταιρείες τεχνολογίας, η αξιοποίηση των φορολογικών παραδείσων φέρει μικρό ρίσκο μιας και δε χρειάζεται να προχωρήσουν σε κοστοβόρες υλικοτεχνικές επενδύσεις κεφαλαίων, παρά μόνο στην μεταφορά της πνευματικής τους ιδιοκτησίας (intellectual property).

β. η οικονομία πλατφόρμας

Μέσα στο νέο οικονομικό τοπίο που διαμορφώθηκε, ένα σύνολο καινούργιων εννοιών ξεπήδησαν στα οικονομικά και τεχνολογικά γλωσσάρια: «αυτοματισμός», «οικονομία διαμοιρασμού» (sharing economy) και Ίντερνετ των Πραγμάτων (Internet of Things – IoT). Ορισμένοι αναλυτές του φαινομένου έκαναν λόγο για την 4^η βιομηχανική Επανάσταση (Bernard, 2016), άλλοι υποστήριξαν ότι περνάμε σε μια εποχή του «καπιταλισμού πλατφόρμας» (Srnicsek, 2017) και της οικονομίας της επιτήρησης (van Dijck, 2014· Zuboff, 2015).

Στο επίκεντρο της ψηφιακής οικονομίας βρίσκεται, σύμφωνα με τον Srnicsek (2017), μια βασική πρώτη ύλη: τα δεδομένα (data). Ο ίδιος διαχωρίζει τα δεδομένα (πληροφορία ότι *κάτι* έγινε) από τη *γνώση* (πληροφορία σχετικά με τον λόγο που έγινε) (σ. 23). Τα δεδομένα, ως πρώτη ύλη, αποτελούν τα αποτελέσματα από την καταγραφή των δραστηριοτήτων των χρηστών του διαδικτύου, οι οποίες δραστηριότητες με τη σειρά τους αποτελούν την πηγή αυτής της πρώτης ύλης. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει: «Όπως και το πετρέλαιο, τα δεδομένα είναι ένα υλικό που εξάγεται, βελτιστοποιείται και χρησιμοποιείται με διάφορους τρόπους. Όσα περισσότερα δεδομένα κατέχει κανείς, τόσες περισσότερες χρήσεις μπορεί να κάνει με αυτά» (ό.π.). Πράγματι, οι επιχειρήσεις στον σύγχρονο καπιταλισμό χρησιμοποιούν τα δεδομένα για ένα σύνολο δραστηριοτήτων (van Dijck J (2014)· Sadowski, 2019), όπως τη βελτιστοποίηση της παραγωγικής διαδικασίας, για να λάβουν πληροφορίες για τις νέες τάσεις και προτιμήσεις των καταναλωτών, για να επιτηρήσουν την παραγωγικότητα των εργαζομένων, για να παράγουν νέα προϊόντα και υπηρεσίες ή/και να τα μεταβιβάσουν ως πρώτη ύλη σε τρίτες επιχειρήσεις (π.χ. διαφημιστές). Ωστόσο, τα δεδομένα, δεν είναι κάτι καινούργιο για τον καπιταλισμό. Δεδομένα αξιοποιούνταν και στην μετα-φορντική εποχή σε μια προσπάθεια να γίνουν οι επιχειρήσεις όσο το δυνατόν πιο λιτές και λιγότερο δαπανηρές (βλ. ‘lean business model’ παραπάνω). Το γεγονός, όμως, ότι η συστηματική καταγραφή και εξαγωγή τους έγινε εύκολη και οικονομική υπόθεση στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, άνοιξε το δρόμο για μια νέα εποχή που τα δεδομένα θα έπαιζαν τον πρωταρχικό ρόλο στην

οικονομία. Έτσι, ένα νέο επιχειρηματικό μοντέλο κρίθηκε ως το πλέον κατάλληλο για την καταγραφή και αξιοποίησή τους: η ψηφιακή πλατφόρμα (digital platform)¹⁶.

Τι ονομάζουμε, λοιπόν, πλατφόρμα; Ένας κοινός ορισμός που μοιράζονται οι μελετητές του φαινομένου είναι ότι πρόκειται για ένα κοινό «αρχιτεκτονικό χώρο» (Bratton, 2016:42), «μια ψηφιακή υποδομή που επιτρέπει σε ένα ή περισσότερα μέρη να διαντιδρούν» (Srnicsek, 2017: 25) ή να «συναλλάσσονται» (Rochet & Tirole, 2003: 7). Η πλατφόρμες, σαν επιχειρηματικά μοντέλα¹⁷, τοποθετούνται *ανάμεσα* στα διαφορετικά μέρη που διαντιδρούν, ενώ παράλληλα τοποθετούνται *από κάτω* τους, ως ένα κοινό έδαφος πάνω στο οποίο οι διαντιδράσεις αυτές συμβαίνουν (Srnicsek, 2017: 25). Η θέση τους αυτή τους δίνει τον ανταγωνιστικό πλεονέκτημα να μπορούν να καταγράφουν αυτές τις δραστηριότητες με ακρίβεια μέσω των δεδομένων που συλλέγουν. Ο αγώνας για την επικράτηση επί των δεδομένων είναι μια μάχη που φέρνει συχνά τους νικητές με προβάδισμα έναντι του ανταγωνισμού, σε μια προσπάθεια να επιτευχθεί το μονοπώλιο, το οποίο φαίνεται να είναι μια «φυσική» επιδίωξη για τις πλατφόρμες (Srnicsek, 2017· Rochet & Tirole, 2003).

Η ανάπτυξη που λαμβάνουν οι πλατφόρμες συχνά έχει τα χαρακτηριστικά χιονοστιβάδας μιας και βασίζονται στο φαινόμενο του δικτύου (network effect). Η σημαντικότητα του δικτύου για μια πλατφόρμα είναι τόσο μεγάλη, που μπορούμε να πούμε ότι η ίδια η αξία της πλατφόρμας στην αγορά καθορίζεται από το πόσοι χρήστες την χρησιμοποιούν (Srnicsek, 2017). Γι' αυτό το σκοπό, οι πλατφόρμες καλούνται να αναπτύξουν τεχνικές που θα φέρουν όσο το δυνατόν περισσότερους χρήστες σε αυτές, ακόμη και αν αναγκαστούν να προσφέρουν δωρεάν υπηρεσίες. Μια τέτοια τεχνική, που βασίζεται στην λογική 'growth before profit' (η ανάπτυξη πάνω από το κέρδος), είναι η τεχνική της σταυροειδούς επιδότησης (cross subsidization), σύμφωνα με την οποία μια επιχείρηση μειώνει σημαντικά το κόστος (ή προσφέρει

¹⁶ Σε αυτή την εργασία, εφεξής, θα χρησιμοποιήσω τον όρο «πλατφόρμα» για οικονομία της συζήτησης, εννοώντας την ψηφιακή πλατφόρμα. Στη βιβλιογραφία για την ψηφιακή οικονομία, συναντάμε συχνά τον όρο «πλατφόρμα», αλλά στην πραγματικότητα η ιδέα της πλατφόρμας – ως ενδιάμεσος που επιτρέπει σε ένα ή περισσότερα μέρη να διαντιδρούν - προϋπήρχε της ψηφιακής οικονομίας (π.χ. το εμπορικό κέντρο)

¹⁷ Ο Srnicsek (2017) αναγνωρίζει πέντε βασικούς τύπους πλατφορμών: (α) πλατφόρμες διαφήμισης, (β) τις πλατφόρμες νεφοϋπολογιστικής (γ) τις βιομηχανικές πλατφόρμες, (δ) τις πλατφόρμες προϊόντων και (ε) τις λιτές πλατφόρμες. Αν και η τυπολογία του έχει αρκετό ενδιαφέρον (μπορεί κανείς να τη μελετήσει μεταξύ των σελίδων 27-40), για οικονομία χώρου δε θα επεκταθούμε σε αυτή. Επίσης, ο ίδιος υποστηρίζει ότι στην προσπάθεια των πλατφορμών να αποκτήσουν το μονοπώλιο στην αγορά, επεκτείνονται σε όλο και περισσότερες επιχειρηματικές δραστηριότητες και συχνά ξεπερνούν τα όρια αυτής της στενής τυπολογίας (σ. 42).

δωρεάν) μιας υπηρεσίας, αλλά αυξάνει κατακόρυφα τις χρεώσεις σε μια άλλη υπηρεσία, προκειμένου να καλύψει τις απώλειες. Στη παρούσα εργασία, για παράδειγμα, αν και δε θα επικεντρωθώ σε μια συγκεκριμένη πλατφόρμα, όλα τα σεξεργαζόμενα άτομα που συμμετείχαν, συμμετέχουν στις πλατφόρμες τους δωρεάν. Μια τέτοια επιχειρηματική πολιτική κάνει τη συμμετοχή όλων και περισσότερων σεξεργαζομένων να συγκεντρώνονται σε αυτές. Αντίστοιχα, εκεί που συγκεντρώνεται «η προσφορά» (σεξεργαζόμενα άτομα), ως αποτέλεσμα του network effect, συγκεντρώνεται και το μεγαλύτερο κομμάτι «της ζήτησης» (πελάτες) καθώς γνωρίζει ότι μέσα σε αυτόν τον ψηφιακό χώρο θα έχει περισσότερες επιλογές. Την ίδια στιγμή, οι πλατφόρμες, χρεώνουν μια άλλη υπηρεσία (fee), για παράδειγμα από την πώληση ψηφιακού περιεχομένου, για να αντισταθμίσουν την απώλεια από τις δωρεάν συμμετοχή στο ψηφιακό περιβάλλον τους.

Η θέση των πλατφορμών ως ενδιάμεσοι για την διαντίδραση διαφορετικών μερών, πέρα από το πλεονέκτημα τους να συλλέγουν δεδομένα, τους δίνει την δυνατότητα να ελέγχουν και να διαχειρίζονται «τους όρους του παιχνιδιού» (Smicek, 2017:27) κάνοντας αρκετούς θεωρητικούς να μιλάνε για «καπιταλισμό της επιτήρησης» (van Dijk, 2014· Zuboff, 2015). Ο έλεγχος των δραστηριοτήτων των χρηστών, οι συνεχείς παρεμβάσεις στο αλγόριθμο της πλατφόρμας για να γίνει πιο ακριβής και να προβλέπει τις «κινήσεις» των χρηστών της (Turow, 2012· Zuboff, 2015)· έχει απασχολήσει έντονα την βιβλιογραφία. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Smicek (2017), «οι εκκλήσεις για προστασία της ιδιωτικής ζωής παραβλέπουν το γεγονός ότι η παραβίαση του απορρήτου (ακόμη κι αν γίνεται συναινετικά) βρίσκεται στο επίκεντρο αυτού του επιχειρηματικού μοντέλου. Αυτή η τάση συνεπάγεται διαρκή πίεση ενάντια στα όρια του κοινωνικά και νομικά αποδεκτού όσον αφορά τη συλλογή δεδομένων» (σ.56).

γ. δουλεύοντας για τις πλατφόρμες: ψηφιακή εργασία, ευελιξία και επισφάλεια

Στην οικονομία των πλατφορμών, οι Vallas και Schor (2020) αναγνωρίζουν μια τυπολογία που φαίνονται να μοιράζονται οι μελετητές μεταξύ τους και αφορά τους τύπους εργαζομένων στις πλατφόρμες (σ. 275-276). Από αυτή την τυπολογία, θα

επικεντρωθώ σε αυτά που οι ίδιοι ονομάζουν «gig workers» γιατί αποτελούν το μεγαλύτερο κομμάτι των εργαζομένων στις πλατφόρμες και φαίνεται επηρεάζονται περισσότερο από τις συνεχώς μεταβαλλόμενες εργασιακές συνθήκες, τις απαιτήσεις της ζήτησης αλλά και των ίδιων των πλατφορμών.

Η εργασία στις πλατφόρμες εντάθηκε και απέκτησε την εξέχουσα σημασία της με την άνοδο της οικονομίας διαμοιρασμού στις αρχές της πρώτης δεκαετίας των '00ς. Οι πλατφόρμες διαμοιρασμού που βασίστηκαν σε μια δομή peer-to-peer (ίσο – προς – ίσο), κινητοποιούσαν τις αδρανείς πηγές εσόδων όπως τα άδεια δωμάτια (π.χ. Airbnb) ή διαδρομές με οχήματα (π.χ. Uber) (Vallas & Schor, 2020:277). Οι πλατφόρμες γλίτωναν πολύ χρόνο και χρήμα γιατί παράκαμπταν τις περισσότερες γραφειοκρατικές διαδικασίες που απαιτούνται για την έναρξη μιας επιχειρηματικής δραστηριότητας, ενώ παράλληλα έδιναν εργασιακές ευκαιρίες σε άτομα που ήταν αποκλεισμένα από την αγορά, όπως π.χ. άνθρωποι σε αγροτικές ζώνες, ΑΜΕΑ ή άτομα με υποχρεώσεις φροντίδας προς τρίτους, που δεν δύνανται να μετακινηθούν για να αναζητήσουν εργασία. Η κρίση του 2008 αποτέλεσε την αφορμή - και σε πολλές περιπτώσεις την αναγκαιότητα - για τους ιδιοκτήτες ακινήτων (δωμάτια, εργαλεία) ή κινητών (οχήματα) περιουσιακών στοιχείων, ώστε να τα εμπορευματοποιήσουν, ανακαλύπτοντας μια άλλη αξία τους που θα τους βοηθούσε να συμπληρώσουν το εργασιακό εισόδημα ή ακόμη και να αποδεσμευθούν από αυτό. Τη τελευταία διετία, με τις επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 να είναι ακόμη ορατές και σε ένα κοινωνικό συγκείμενο, όπως το ελληνικό, που χαρακτηρίζεται από υψηλά ποσοστά ανεργίας και εργασιακά επισφαλείς συνθήκες, η στροφή προς την ψηφιακή εργασία φαντάζει ως μια λογική επιλογή.

Τόσο η αξιοποίηση των περιουσιακών στοιχείων, όσο και η εμπορευματοποίηση του αποκαλούμενου ως «ελεύθερου χρόνου», αποτέλεσαν μια ευκαιρία για τα χαμηλόμισθα άτομα να συμπληρώσουν το εισόδημα τους αναλαμβάνοντας να εκτελέσουν gigs. Η επιλογή αυτή ήταν σημαντικότερη για άτομα που αντιμετώπισαν την απειλή της μακροχρόνιας ανεργίας σε ένα επισφαλές περιβάλλον που επιχειρήσεις χρεοκόπησαν, οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές συρρίκνωσαν τον δημόσιο τομέα, ενώ το νέο πεδίο της ψηφιακής εργασίας, από την άλλη, φαινόταν πολλά υποσχόμενο. Άνθρωποι με λιγότερες ευκαιρίες πρόσβασης στην εργασία φάνηκε να επωφελούνται από αυτή τη νέα δυνατότητα, μιας και η εργασία στις πλατφόρμες άλλαξε άρδην τις έννοιες του «εργασιακού χώρου» και του

«εργασιακού χρόνου» (Zyskowski, 2015). Πλέον, οι όσοι αναλάμβαναν να διεκπεραιώσουν εργασίες online μπορούσαν να εργαστούν από όπου ήθελαν αρκεί να είχαν πρόσβαση τουλάχιστον στο διαδίκτυο και έναν Η/Υ. Η ευελιξία βρέθηκε στο επίκεντρο της νέας εργασιακής πραγματικότητας και φάνηκε να αποτελεί το πιο δελεαστικό χαρακτηριστικό της (Wood κ.α., 2018· Mahnkopf, 2020)

Ένα δεύτερο πλεονέκτημα, που η ανεξάρτητη εργασία στις πλατφόρμες προσφέρει, είναι η αίσθηση του ελέγχου των εργαζομένων πάνω στην ίδια τους την εργασία. Εάν υπάρχει μια εργασία που δεν νιώθουν άνετα να εκτελέσουν ή αν δουν έναν πελάτη με χαμηλή βαθμολογία στο σύστημα αξιολόγησης της πλατφόρμας, τότε απλώς έχουν την επιλογή να μην δουλέψουν γι' αυτόν. «Αυτή τους αυτονομία επεκτείνεται με τη δυνατότητα να μπορούν να συνδέονται με πελάτες παγκοσμίως, να έχουν πρόσβαση σε ένα δυνητικά μεγαλύτερο πελατολόγιο και να αναλαμβάνουν ποικίλες εργασίες που υπό άλλες συνθήκες δε θα μπορούσαν» (Wood et al., 2018: 10). Η δυνατότητα ελέγχου επί των εργασιών είναι ένα από τα χαρακτηριστικά που συχνά διαφημίζονται από τις πλατφόρμες και όπως δείχνουν οι έρευνες τα εργαζόμενα δίνουν αρκετή σημασία σε αυτό και στην δυνατότητα να είναι «αφεντικά του εαυτού τους» (Vallas & Schor, 2020: 283).

Από την άλλη, η δυνατότητα του να είσαι αφεντικό του εαυτού σου, φέρνει στο προσκήνιο άλλες δυσκολίες και εμπόδια όπως για παράδειγμα τα οικονομικά ρίσκα, οι υποχρεώσεις στην συντήρηση του εξοπλισμού της εργασίας (π.χ. Η/Υ), τα έξοδα για την εκπαίδευση πάνω στην εργασία αυτή, αλλά και μελλοντικές επενδύσεις που μπορεί να χρειαστούν προκειμένου να είναι κανένα ανταγωνιστικό στην αγορά. Ακόμη, η εργασία στις πλατφόρμες δεν προσφέρει τις παροχές που ένα εργαζόμενο άτομο θα απολάμβανε σε μια συμβατική εργασία, συμπεριλαμβανομένων των επιδομάτων ασθένειας, τα ένσημα τους για να βγουν στη σύνταξη ή τα επιδόματα για εργατικά ατυχήματα (Ravenelle, 2019). Αντιθέτως, κάθε εργαζόμενο στα gigs είναι υποχρεωμένο να καλύψει αυτό το κενό «από τη τσέπη του».

Η ίδια η αίσθηση του να είσαι αφεντικό του εαυτού σου αμφισβητείται από τη βιβλιογραφία πάνω στην εργασία πλατφόρμας ως μια «ψευδαίσθηση» που συχνά έχουν τα εργαζόμενα σ' αυτές (Ravenelle, 2019). Για παράδειγμα, η ευελιξία του να διαμορφώνει κανένα τον εργασιακό του χρόνο παύει να ισχύει όταν πρέπει να διεκπεραιωθούν συμπληρωματικές εργασίες (π.χ. συντήρηση του εξοπλισμού)

γεγονός που μπορεί να επεκτείνει το εργασιακό ωράριο. Στην παρούσα έρευνα όπως θα δούμε παρακάτω, ενώ τα σεξεργαζόμενα φαίνεται να απολαμβάνουν την ευελιξία του να εργάζονται σύμφωνα με το ωράριο που επιθυμούν, αυτό συχνά δε συμβαίνει όταν οι απαιτήσεις της ζήτησης είναι μεγαλύτερες εκτός αυτού του χρονικού πλαισίου. Στον ίδιο βαθμό μπορεί να αμφισβητηθεί και η δυνατότητα επιλογής των gigs· όταν κάποιο είναι επιλεκτικό με τα gigs που αναλαμβάνει, αυτόματα σημαίνει ότι για να επιβιώσει ή θα πρέπει να είναι πιο συμβιβαστικό ή να έχει πληθώρα από gigs διαθέσιμα προς επιλογή.

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό της εργασίας στις πλατφόρμες είναι η μη αμειβόμενη συναισθηματική εργασία (Hochschild, 1983). Ο Gandini (2018) υποστηρίζει ότι η εργασία στις πλατφόρμες ενσωματώνει μορφές συναισθηματικής εργασίας στον πυρήνα της ως αποτέλεσμα της παρουσίας του feedback και τον συστημάτων αξιολόγησης (ranking system). Τα εργαζόμενα πολύ συχνά πρέπει να δείχνουν σεβασμό και υπομονή ακόμη και με τους πιο απαιτητικούς πελάτες που συχνά υποτιμούν την εργασία τους υπό τον φόβο ότι μπορεί να λάβουν αρνητική αξιολόγηση. Και δεδομένου ότι «μια κακή βαθμολογία μπορεί έχει ως αποτέλεσμα να μη μπορούν να βρουν άλλα gigs», τα εργαζόμενα στην οικονομία πλατφόρμας πρέπει να καταβάλλουν ιδιαίτερη προσπάθεια για να κρατήσουν τους πελάτες τους ευχαριστημένους (ό.π., σ.9).

5. Έμμεση ψηφιακή σεξεργασία: η έρευνα

Όπως ανέφερα στο κεφάλαιο της μεθοδολογίας, πραγματοποίησα πέντε (5) ημι-δομημένες συνεντεύξεις και από την ανάλυση των συνεντεύξεων προέκυψαν οι εξής έξι παρακάτω ενότητες που αντικατοπτρίζουν τα κίνητρα, τις σχέσεις, τις ανησυχίες αλλά και τις αντιστάσεις που σχηματίζονται μέσα και γύρω από την έμμεση ψηφιακή σεξεργασία στις πλατφόρμες:

- α. η σχέση με τις πλατφόρμες
- β. η σεξεργασία: πέρα από το δίπολο «εκμετάλλευση – ενδυνάμωση»
- γ. η σεξεργασία: ανάμεσα στον εργασιακό βίο
- δ. καταρρίπτοντας το μύθο του να «είσαι αφεντικό του εαυτού σου»
- ε. κίνδυνοι και εμπόδια του να εργάζεσαι στο έμμεσο ψηφιακό στο σεξ
- στ. δίκτυα και υποστηρικτικές κοινότητες

Από τις συνεντεύξεις, δεν χρησιμοποιήθηκε ολόκληρο το υλικό, καθώς συχνά υπήρχαν απόψεις που επαναλαμβάνονταν. Ωστόσο, ό,τι φάνηκε να έχει περισσότερο σημασία και ενδιαφέρον για τα συμμετέχοντα της έρευνας, συγκεντρώθηκε και σχημάτισε τη δική του υποενότητα σε αυτό το κεφάλαιο.

Σε μια συνοπτική παρουσίαση τους, τα συμμετέχοντα άτομα αποτελούνται από τα παρακάτω με τα εξής χαρακτηριστικά (ψευδώνυμο, ηλικία, επίπεδο εκπαίδευσης, επάγγελμα, σεξουαλικότητα, φύλο):

- Ελένη: 23, φοιτήτρια, άνεργη, bi-curious, cis γυναίκα
- Ιωάννα: 23, φοιτήτρια, σερβιτόρα, straight, cis γυναίκα
- Χαρά: 24, φοιτήτρια, μισθωτή (απόρρητος κλάδος), bi-sexual, cis γυναίκα
- Φωτεινή: 41, πτυχιούχος, εκπαιδευτικός, pansexual και πολυσυντροφική, non-binary
- Αλέξανδρος: 35, πτυχιούχος, μισθωτός (απόρρητος κλάδος), pansexual, cis άντρας

α. η σχέση με τις πλατφόρμες

Όπως ανέφερα και στο κεφάλαιο 2, τα συμμετέχοντα δε χρησιμοποιούνε όλα τις ίδιες πλατφόρμες για να εμπορευματοποιήσουν το περιεχόμενο τους. Οι πλατφόρμες μπορεί να ποικίλλουν ανάλογα με τη σεξουαλικότητά τους, την αξιοπιστία της πλατφόρμας, το target group και το είδος του περιεχομένου ή της εργασίας που θέλουν να εκτελέσουν. Σε άλλη πλατφόρμα «θα δώσουν ένα cam show», σε άλλη θα πουλήσουν ένα κατά παραγγελία περιεχόμενο, σε άλλη θα κάνουν προώθηση τη δουλειά τους και θα «ψωνίσουν πελάτες», όπως μου επισήμανε η Χαρά. Αν και από την ανάλυση, φαίνεται το κέντρο βάρους πέφτει σε αυτό που οι Sanders κ.α. (2018) ονομάζουν «πλατφόρμες ψηφιακού περιεχομένου» (σ.47), συχνά τα όρια είναι θολά για να μπορέσουμε να κατηγοριοποιήσουμε με μεγάλη ακρίβεια μια πλατφόρμα. Δεν είναι τυχαίο ότι αρκετές από αυτές αυτό-προωθούνται ως «πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης» (Safaei, 2021:1), ενώ την ίδια στιγμή συνεχώς αναπτύσσονται προσθέτοντας όλο και περισσότερες δυνατότητες (π.χ. camshows, εμπορικές συναλλαγές κλπ.) και έχουν μια τάση να μετατραπούν σε «πλατφόρμες ψυχαγωγίας ενηλίκων πολλαπλών υπηρεσιών» (Cunningham et al., 2018:50). Για αυτόν το λόγο, παρακάτω, θα δούμε τις σχέσεις των σεξεργαζομένων αναφορικά με όλες τις πλατφόρμες που χρησιμοποιούν για την εργασία τους.

Από την περιήγησή μου σε όσες κατάφερα να δημιουργήσω λογαριασμούς, μπορώ να διακρίνω ότι οι πλατφόρμες προσφέρουν ένα περιβάλλον για τον χρήστη (user interface- UI) το οποίο είναι αρκετά εύχρηστο και δημιουργεί στον επισκέπτη την εντύπωση ότι είναι κοινωνός των προσωπικών στιγμών της ζωής των δημιουργών (Shaw, 2020), δημιουργώντας ένα είδος «ψηφιακής οικειότητας» (Berberick, 2015). Όπως χαρακτηριστικά μου ανέφερε η Ιωάννα, η οποία ήταν αρκετά δραστήρια σε δύο από τις πιο γνωστές πλατφόρμες, την MYM και την OF:

«Καμιά φορά δεν είναι ανάγκη να δείξεις τα βυζιά σου ντε και καλά. Ο κόσμος θέλει να σε δει και σε άλλες πτυχές της ζωής σου, πώς μαγειρεύεις για παράδειγμα, πώς απλώνεις το πλυντήριο. Αρκεί να το κάνεις και λίγο spicy.»

Η σχέση των σεξεργαζομένων με τις πλατφόρμες διαφέρει από πλατφόρμα σε πλατφόρμα. Η OF, για παράδειγμα, η πιο mainstream πλατφόρμα, φαίνεται να μη δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα παράπονα των δημιουργών της. Τόσο η Ιωάννα,

όσο και η Ελένη, αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την OF ή να προσφύγουν σε εναλλακτικές επιλογές για κάποιο διάστημα επειδή «κολλούσε» κάτι που σε πολλές περιπτώσεις μπορεί να δυσχεράνει την εργασία των δημιουργών. Όπως μου ανέφερε η Ιωάννα:

«Πολλές φορές το σύστημα μπορεί να “έπεφτε” για ώρες. Μπορείς να φανταστείς, ότι αν θέλεις να πληρωθείς ή κάποιος ετοιμαζόταν να σου δώσει tip εκείνη την στιγμή.... Πάει τον έχασες, δύσκολα θα ξαναγυρίσει».

Την ίδια δυσαρέσκεια φαίνεται να μοιράζονται και άλλα σεξεργαζόμενα στη πλατφόρμα της OF, όπως παρατηρούμε και από τη μελέτη της Safae (2021):

«Είναι σαν οποιοσδήποτε κωλο-ιδιοκτήτης επιχείρησης ή σαν σπιτονοικοκύρης. Αν μπορούσαν ‘να ξεφύγουν’ βάζοντας απλά κολλητική ταινία πάνω από οποιοδήποτε πρόβλημα, τότε θα το έκαναν (...). Κανείς δεν νοιάζεται πραγματικά για εσένα μέχρι να αναγκαστεί να το κάνει» (σ.76).

Ένα άλλο πρόβλημα του δείγματός μου σχετικά με τη λειτουργία των πλατφορμών, είναι ότι, κυρίως μετά τη θέσπιση του νόμου FOSTA-SESTA¹⁸, οι πλατφόρμες έχουν πάψει να προωθούν τους «μικρούς δημιουργούς» ή το σεξουαλικό περιεχόμενο στην αρχική τους σελίδα. Η Χαρά μου υπενθυμίζει την τότε ανακοίνωση της OF:

«Δε ξέρω αν θυμάσαι τι είχε γίνει [με το OF]... Είχαν πει ότι θα έκλειναν όλους τους λογαριασμούς που είχαν γυμνό και δε συμμαζεύεται. Ε, μετά από λίγο καιρό το ανακάλεσαν με μια ανακοίνωση του στυλ “Σεβόμαστε τη διαφορετική κοινότητα δημιουργών”. Ε αυτή η διαφορετική κοινότητα ήταν που τους έκανε γνωστούς στον κόσμο, όμως».

Ενώ, λίγο αργότερα προσθέτει ότι αν άλλαζε κάτι στην πλατφόρμα, αυτό θα ήταν «να προμοτάρουν τους λιγότερο γνωστούς creators. Γιατί, οκ, οι top δε το έχουν ανάγκη».

Αν και σε κάθε συνέντευξη όλα τα άτομα παραδέχθηκαν ότι ιδανικά δε θα ήθελαν να πληρώνουν τέλη (fees) από τα κέρδη τους στην πλατφόρμα, όλα βρήκαν τα αντίστοιχα ποσοστά κρατήσεων λογικά – ακόμη κι αυτά που αγγίζουν το 50%. Ο

¹⁸ Η νομοθεσία αυτή έχει αναφερθεί ξανά στην υποσημείωση 5 στο κεφάλαιο της Μεθοδολογίας.

Αλέξανδρος, που συνήθιζε παλιότερα να κάνει cam shows σε άλλη πλατφόρμα τόνισε εμφατικά ότι «υπάρχουν άνθρωποι που δουλεύουν από πίσω για να είναι το site πάντα επάνω, να μη πέφτει, να γίνονται σωστά οι συναλλαγές, ακόμα και για τα γραφικά. Αυτά κάπως πρέπει να πληρωθούνε». Ακόμη και αν κάποια από τα ερωτώμενα θεώρησαν ότι «η πλατφόρμα εν τέλει, δε σου προσφέρει και τίποτα», υποστήριξαν ότι είναι σημαντικό το να μπορούνε να κάνουνε με ασφάλεια τις οικονομικές συναλλαγές τους και να βρίσκονται «σε μια κοινότητα που έχει traffic», μου λέει η Χαρά.

Στις περισσότερες περιπτώσεις, όμως, ανεξάρτητα από τη κίνηση (traffic) που μπορεί να έχει μια πλατφόρμα, «τους πελάτες τους βρίσκεις κυρίως μόνη σου», τονίζει η ίδια.

«Έχω κάνει και λογαριασμό στο Twitter και στο Reddit. Κυρίως από το Reddit βρίσκω του πελάτες μου. Μου ζητάνε ένα custom, συζητάμε τι και πώς το θέλουν και αν μπορώ να το βγάλω εις πέρας, τους δίνω το link από OF για να με πληρώσουν και να τους το στείλω».

Η διασύνδεση των πλατφορμών μεταξύ τους είναι πολύ σημαντική για τα σεξεργαζόμενα που η εργασία τους είναι γίνεται μέσω ίντερνετ (Swords κ.α., 2021). Οι πλατφόρμες που είναι περισσότερο ανεκτικές με το «ενήλικο περιεχόμενο», όπως η Twitter και Reddit, είναι συνήθως στην κορυφή των προτιμήσεων τους για την προώθηση της δουλειάς τους και το χτίσιμο του self-branding. Το ίδιο ισχύει και με τις πλατφόρμες για ραντεβού (dating platforms) που συχνά «κάνουν τα στραβά μάτια στους escorts (...) ή τις εγχρήματες συναλλαγές», παρόλο που οι «όροι και προϋποθέσεις» συμμετοχής στην πλατφόρμα το απαγορεύουν ρητά, μου λέει η Φωτεινή. Παρ' όλα αυτά, πολύ συχνά ακόμη και στις πιο ανεκτικές πλατφόρμες είναι πιθανό να αποκλειστούν (banned) ή «να φάνε shadowban¹⁹ ακόμη και για ένα εξάμηνο» (Χαρά, 24), πράγμα που σημαίνει ότι θα εργάζονται χωρίς να ξέρουν αν η εργασία τους φτάνει ποτέ στα μάτια των δυνητικών πελατών.

¹⁹ Το shadowban είναι μια πρακτική που οι πλατφόρμες εφαρμόζουν ως «ποινή» για τους χρήστες που έχουν αναφερθεί (report) για κακή χρήση της πλατφόρμας, «άσεμνο» ή προσβλητικό περιεχόμενο κλπ. Η πρακτική αυτή δεν αποκλείει τον χρήστη, αλλά κάνει τις δημοσιεύσεις του λιγότερο ορατές στο κοινό, γεγονός που μπορεί να δυσχεράνει την επιχειρηματική τους δραστηριότητα..

β. η σεξεργασία: πέρα από το δίπολο «εκμετάλλευση – ενδυνάμωση»

Για τα συμμετέχοντα στο δείγμα, η εργασία στο σεξ υπήρξε σε μεγάλο βαθμό ως μια διέξοδος για να εγγραμμάτισουν κάτι που τους άρεσε ούτως η άλλως να κάνουν. Η Ελένη και η Ιωάννα μοιράζονταν γυμνές φωτογραφίες τους με φίλους/ες και συντρόφους/ισσές τους πολύ πριν αποφασίσουν να το κάνουν ως δουλειά. Από ένα σημείο και μετά, είτε από την παρότρυνση του κοινωνικού τους κύκλου είτε επειδή αντιμετώπισαν οικονομικές δυσκολίες, αποφάσισαν να δημιουργήσουν λογαριασμούς σε κάποιες πλατφόρμες. Η άνοδος και απήχηση των πλατφορμών διανομής περιεχομένου στα τέλη της προηγούμενης δεκαετίας έπαιξαν σημαντικό ρόλο.

Για την Ιωάννα η εργασία στο σεξ ξεκίνησε όταν αναγκάστηκε να χτυπήσει την πόρτα ενός strip club στα 18 της:

«Χρειαζόμουν αμέσως λεφτά και ήξερα ότι μπορούσα [έτσι] να βγάλω πολλά. Το έκανα για 3 χρόνια, αλλά πραγματικά, γέρασε το μέσα μου όλα αυτά τα χρόνια. Παίζει πολύ αρρώστια σ' αυτόν τον χώρο (...). Συχνά έπαιζε πίεση και από το μαγαζί και από τις κοπέλες [σ.σ. συναδέλφισσες] να κάνω περισσότερα από όσα όριζε η δουλειά μου».

Όταν την ρώτησα πως προέκυψε η ψηφιακή εμπλοκή της στη σεξεργασία, μου εξήγησε:

«Έκανα questions²⁰ στο Instagram και είχα πάνω από 100 ερωτήσεις 'Πότε θα κάνεις OF;'. Το δοκίμασα και μέσα σε 2 ώρες είχα βγάλει πολλά φράγκα, οπότε λέω 'why not?'. Έτσι το ξεκίνησα γιατί χρειαζόμουν τα λεφτά».

Για τον Αλέξανδρο, ο οποίος εργάζεται κυρίως ως escort, η πρώτη του εμπειρία με την εργασία στο σεξ προέκυψε κάπως πιο αυθόρμητα ένα βράδυ που του πρότειναν να του κάνουν στοματικό σεξ με χρηματικό αντάλλαγμα. «Πάντα γούσταρα την ιδέα ότι με πληρώνουν για σεξ (...). Πολλές φορές που δε μπορούσα να τελειώσω, σκεφτόμουν αυτό και έχυνα. (...) Τώρα με το ψηφιακό ήρθε κάπως σαν

²⁰ Τα questions είναι η δημοσίευση μιας έτοιμης φόρμας (widget software) που επιτρέπει στους followers ενός/μιας χρήστη/ριας να κάνουν ερωτήσεις και σχόλια στον κάτοχο του λογαριασμού, πολλές φορές ανώνυμα. Το widget αυτό πιθανότητα μπορεί να προσαρμοστεί σε κάθε social media πλατφόρμα.

δεύτερο. Στις πλατφόρμες που βάζω αγγελίες για escorting σου δίνει τη δυνατότητα να ανεβάσεις φωτογραφίες και βίντεο με πληρωμή».

Ο ίδιος δεν αναρτά σχεδόν ποτέ περιεχόμενο προς πώληση και γενικά με τις ψηφιακές πλατφόρμες παραδέχεται ότι «δεν τα πάει καλά». Αναγνωρίζει, όμως, ότι μπορούν να λειτουργήσουν «ως καλό marketing» για τα ραντεβού του. Όπως ανέφερε χαρακτηριστικά:

«Εγώ δεν έχω OF, και δεν έχω επειδή βαριέμαι τη διαδικασία να τα κυνηγήσω και να μαρκετάρω και ‘ακολουθήστε με’... όχι, δε μπορώ... με τίποτα! (...) Έχω κάνει τηλεφωνικό κι έχω κάνει και με κάμερα, live. Παλαιότερα. Κι έχω βγάλει πολύ καλά λεφτά, μιλάμε έφευγαν τα tokens²¹ βροχή. (...) Με ρωτούσαν τα παιδιά ‘που μπορούμε να σε βρούμε;’ Και άνοιγα το μικρόφωνο και τους έλεγα τη σελίδα μου στο [πλατφόρμα για escorts]».

Όταν τον ρώτησα τι τον οδήγησε στο camming εφόσον δεν προτιμάει να εργάζεται ψηφιακά, μου αποκρίθηκε:

«Ξέρεις τι ξεχωρίζει τα υπόλοιπα επαγγέλματα από τη σεξεργασία; Η σεξουαλική διάθεση και η...να το πούμε ‘καύλα’ λαϊκά. Ότι μπορεί εκείνη τη στιγμή να έχεις καύλες και να ξέρεις ότι μπορείς να το κάνεις. Δεν είναι δουλειά με ωράριο δώρου όπου, είτε θες είτε δε θες, πρέπει να το κάνεις. Έχεις καύλες, ξέρεις ότι θα πάρεις tokens άμα το κυνηγήσεις, ανοίγεις το laptop και ξεκινάς ένα show».

Τα λόγια της Ιωάννας σε σχέση με αυτά του Αλέξανδρου φαίνεται να απαντάνε σε διαφορετικές εργασιακές εμπειρίες στο σεξ. Ενώ στο κεφάλαιο 3 έχουμε αναφέρει τις αντιθετικές απόψεις που στοίχειωσαν τα αποκαλούμενα ‘feminist sex wars’, η Angela Jones (2016) φέρνει στο προσκήνιο μια εναλλακτική οπτική, το «πολύμορφο παράδειγμα» (polymorphous paradigm), που στηρίζεται στην άποψη ότι «υπάρχει ένα σύμπλεγμα επαγγελματικών διακανονισμών, σχέσεων εξουσίας και επαγγελματικών εμπειριών» (σ. 228) όταν μιλάμε για την εργασία στο σεξ:

«Αν μάθαμε κάτι από την queer θεωρία είναι ότι ο δυαδικός, ουσιοκρατικός και κατηγορηματικός τρόπος σκέψης είναι προβληματικός. (..) Τόσο η εκμετάλλευση όσο και η ενδυνάμωση είναι μονοδιάστατες και ουσιοκρατικές οπτικές. Ενώ η

²¹ Τα tokens αποτελούν ένα είδος ψηφιακού νομίσματος που χρησιμοποιείται ως ανταλλάξιμο με πραγματικά χρήματα για τις συναλλαγές εντός των πλατφορμών για camming.

εκμετάλλευση και η ενδυνάμωση είναι σαφώς παρούσες στην σεξεργασία, υπάρχουν αρκετές διαφοροποιήσεις ανάλογα με τον χρόνο, το τόπο και τον τομέα, για να υποστηρίξουμε ότι η σεξεργασία μπορεί να υποπέσει στον έναν χαρακτηρισμό ή στον άλλο. (...) Οι εμπειρίες των σεξεργαζομένων είναι ρευστές: όλοι οι εργαζόμενοι σε κάθε πεδίο είναι πιθανό να έχουν ποικίλες εμπειρίες εργασιακής εκμετάλλευσης ή εργασιακής ικανοποίησης» (ό.π., σ. 227-228).

Η Φωτεινή ξεκίνησε επίσης ως escort πριν από δύο χρόνια, αλλά τους τελευταίους μήνες δεν κάνει καθόλου ραντεβού, παρά μόνο κάποια βίντεο:

«Το μικρόβιο μου μπήκε όταν ήμουν σε ένα λεσβιο-site για dating, όχι για δουλειά. Εκεί υπήρχαν άντρες με ψεύτικα προφίλ ως γυναίκες αλλά στις συνομιλίες το έλεγαν ευθέως ‘ξέρεις, εγώ ψάχνω κάποια να με πηδήξει’. (...) Στην αρχή έκανα κάποια ραντεβού με τη λογική... δε ξέρω... πως να το πω ‘άντε να σε βοηθήσουμε και σένα’. Και μετά σκεφτόμουν ‘γιατί το κάνεις αυτό δωρεάν, αφού το κάνεις για εξυπηρέτηση, ρε παιδί μου;’»

Για τη Φωτεινή, όπως μου ανέφερε σε άλλο σημείο της συζήτησής μας, η εργασία της στο σεξ εξυπηρετούσε πολλές περισσότερες ανάγκες από την οικονομική.

«Ως πανσέξουαλ έχω πολλές δυσκολίες να βρω άτομα που θα σχετίζομαι ερωτικά και σχέσεις. Όταν αυτό το μεταφέρεις παγκοσμίως [μέσα από το διαδίκτυο], ενδεχομένως να αποκτήσεις μεγαλύτερη εικόνα για το τι συμβαίνει. (...) [Η εργασία στο σεξ] εξυπηρετούσε και τις δικές μου αναζητήσεις για τη σεξουαλικότητά μου, για αυτοπεποίθηση κλπ.»

Η άποψη ότι η ψηφιακή εργασία στο σεξ δε μπορεί να περιορίζεται ανάμεσα στο δίπολο «εκμετάλλευση – ενδυνάμωση», γίνεται πιο περίπλοκη ακόμα, όταν οι μορφές ικανοποίησης που λαμβάνουν τα σεξεργαζόμενα δεν περιορίζονται απλά στην σεξουαλική τους ενδυνάμωση, την σωματική τους (bodily) ή συναισθηματική (affectual) ικανοποίηση (Jones, 2016). Τα σεξεργαζόμενα φαίνεται να απολαμβάνουν κι άλλες διαστάσεις της εργασίας τους όπως το να είναι δημιουργικά και ανεξάρτητα κατά την παραγωγική διαδικασία, κάτι που ισχυρίζονται ότι στερήθηκαν από τις άλλες εργασίες τους. Η Olivia Harris (2007), στην εθνογραφία της στις αγροτικές κοινότητες της Βολιβίας, αναγνωρίζει ότι τα εργαζόμενα σε αυτές προσδίδουν

διαφορετικές αξίες στην εργασία τους πέρα από αυτές του να εργαστούν για να επιβιώσουν.

Φωτεινή: «[Στην εταιρία που είχα παλιότερα] σταμάτησα να δουλεύω γιατί είχε πάρει ένα δρόμο, λόγω οικονομικής κρίσης, που δεν ήταν και πολύ η ειδικότητά μου. (...) Τα πρότζεκτ δεν ήταν δικά μας, ήταν το πελατών. Εμείς απλά τα υλοποιούσαμε. (...) Εμένα μου αρέσει να δουλεύω σε περισσότερο διαδραστικά δημιουργήματα. (...) Όταν λέω ότι υπάρχει απόλαυση [στην σεξεργασία], εννοώ και απόλαυση δημιουργική, όχι καθαρά σεξουαλική. Όταν, για παράδειγμα, τελειώνω μια ταινία ή ένα βίντεο ή τη δημιουργία μιας περσόνας που θα χρησιμοποιήσω».

γ. η σεξεργασία: ανάμεσα στον εργασιακό βίο

Η εργασία στη βιομηχανία του σεξ, για τα περισσότερα άτομα του δείγματός μου, όπως αναφέραμε παραπάνω, εξυπηρετεί περισσότερες ανάγκες από την οικονομική ανάγκη για επιβίωση. Τοποθετώντας την εργασία τους, ως freelancers στις πλατφόρμες, μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο του εργασιακού τους βίου, παρατηρώ ότι αυτή δεν υπήρξε ούτε η πρώτη τους μορφή εργασίας, αλλά ούτε και η αποκλειστική τους.

Ο Αλέξανδρος εργάζεται πολλά χρόνια σε άλλο εμπορικό κλάδο και συνεχίζει να το κάνει παράλληλα με τα ραντεβού του και ενίοτε με τα camshows. Η Χαρά, επίσης, είναι φοιτήτρια και μισθωτή υπάλληλος σε κάποια επιχείρηση (που δε θέλησε να αναφέρει) τους τελευταίους μήνες ενώ εργάζεται για τις πλατφόρμες της όταν «οι συνθήκες το επιτρέπουν». Αντίθετα, για την Ελένη, που είναι άνεργη, η καθημερινή της δραστηριότητα στις πλατφόρμες μετράει ενάμιση χρόνο τώρα και αποτελεί την κύρια εργασία της αυτόν το καιρό. Σε αντίθεση με τα υπόλοιπα σεξεργαζόμενα, αφιερώνει αρκετό χρόνο στο να κρατάει τους λογαριασμούς της «δραστήριους» και φαίνεται πρόθυμη να το συνεχίσει ακόμη κι αν στο μέλλον βρει μια δουλειά πάνω στο αντικείμενο των σπουδών της. Όπως χαρακτηριστικά μου ανέφερε:

«Έχω δουλέψει στο παρελθόν σε δουλειές που έχουν να κάνουν με promotion, αλλά δε την πάλεψα. Τώρα στο μέλλον, δε ξέρω... Ιδανικά θα ήθελα να τελειώσω τη σχολή

μου, να πιάσω μια δουλειά πάνω σε αυτό, αλλά το OF δε θα το άφηνα· είναι κάτι που μου αρέσει, βασικά».

Η εργασία στην οικονομία πλατφόρμας, σύμφωνα με τον Steward (2020) «συνήθως γίνεται για τη συμπλήρωση ενός βασικού εισοδήματος», κι όπως φαίνεται και από την ανάλυση των συνεντεύξεων όλα τα συμμετέχοντα στην έρευνα εργάζονται σε κάποια «βασική», τυπική εργασία παράλληλα. Ο λόγος που, πέρα από την Ελένη, δεν βιώνουν την εργασία στις πλατφόρμες ως τη πρωταρχική τους εργασία, πρωτίστως βασίζεται στο ότι τα εισοδήματά τους δεν είναι πάντα σταθερά, ενώ πιστεύουν ότι διακυμάνσεις τους εξαρτώνται ως επί το πλείστον από τους ίδιους τους δημιουργούς (Safaei, 2021:59). Όπως επισημαίνει η Χαρά:

«Τα ποσά δεν είναι πάντα τα ίδια. Ας πούμε αυτόν το μήνα, που είχα την εξεταστική, έβγαλα μόνο 60ευρώ. Έχει τύχει όμως να βγάλω και 500ευρώ μέσα σε ένα μήνα. (...) Εξαρτάται πόσο πολύ θα ασχοληθείς».

Ένα δεύτερο χαρακτηριστικό στην ψηφιακή σεξεργασία, είναι ότι τα εργαζόμενα σε αυτήν, ως freelancers, δεν απολαμβάνουν τις παροχές που μια τυπική εργασία θα τους προσέφερε. Για παράδειγμα, πρέπει να πληρώσουν μόνα τους τις ασφαλιστικές τους εισφορές και τη φορολογία τους, την ιατροφαρμακευτική τους περίθαλψη, δεν λαμβάνουν επίδομα σε περίπτωση που ασθενήσουν αλλά ούτε πληρώνονται για τα μέσα παραγωγής ή λοιπές επενδύσεις που πρέπει να πραγματοποιήσουν για να είναι ανταγωνιστικά στην αγορά (κάμερες, Η/Υ, ταχύτερο ίντερνετ και σεξουαλικός εξοπλισμός). Προκειμένου να διασφαλίσουν την δευτερεύουσα εργασία τους, είναι αναγκασμένα να εργάζονται σε μια άλλη, τυπική εργασία για να καλύπτουν τα κενά, γεγονός που συχνά τα οδηγεί σε εξαντλητική υπερεργασία.

Παράλληλα, όλα τα άτομα του δείγματος, δεν είναι «top creators» όπως μου ανέφεραν και τα κέρδη τους είναι ακόμη αρκετά χαμηλά ούτως ώστε να μην υπόκεινται σε φορολόγηση. Όπως η Χαρά μας επεσήμανε χαρακτηριστικά:

«Δεν με έχει απασχολήσει ακόμη το θέμα της φορολογίας, αν και από το ΔΕΣ γίνονται προσπάθειες με λογιστές να βρουν τον κατάλληλο τρόπο να δηλώνονται τα έσοδα από την online σεξεργασία, αλλά εμένα ακόμη δεν με πιάνει γιατί τα κέρδη είναι πολύ μικρά και δικαιολογούνται».

Η Φωτεινή εργάζεται πρωταρχικά στον εκπαιδευτικό τομέα, κάτι που όπως μου αναφέρει «αγαπάει πολύ και δε θα το εγκατέλειπε». Σε όλον τον εργασιακό της βίο η διδασκαλία ήταν παρούσα και καταλάμβανε το δικό της χώρο μέσα στην ημέρα, είτε κανόνιζε παράλληλα κάποια ραντεβού ανά διαστήματα, είτε δημιουργούσε πορνογραφικό περιεχόμενο για τις πλατφόρμες. Η δημιουργικότητα που της εμπνέει η εργασιακή ζωή στις πλατφόρμες δεν υπήρχε πάντα παλιότερα όταν εργαζόταν στη δική της εταιρεία, όπως αναφέραμε παραπάνω. Αν και αντιλαμβάνεται ότι το να δουλεύεις για τις πλατφόρμες μπορεί να γίνει πολύ απαιτητικό λόγω της απαιτούμενης συνεχούς διαδικτυακής παρουσίας, την προώθηση του λογαριασμού κλπ., αντλεί από αυτή την απόλαυση του να είναι δημιουργική και να ανακαλύπτει «νέους τρόπους να συνεισφέρει στο community [βιομηχανία του σεξ]».

Την παραπάνω άποψη συναντάμε και στην εθνογραφία της Harris (2007) που αναγνωρίζει μέσα από την έρευνα της στις αγροτικές κοινότητες των Άνδεων ότι οι εργαζόμενοι στα χωράφια νοηματοδοτούν με διαφορετικούς τρόπους την εργασία τους, τόσο ως προσφορά στην ίδια τους την κοινότητα όσο και ως προσφορά σε άλλες κοινότητες, πιο “δυτικές”.

δ. καταρρίπτοντας το μύθο του να «είσαι αφεντικό του εαυτού σου»

Όλα τα σεξεργαζόμενα τόνισαν emphaticά μια διάσταση που η εργασία στις πλατφόρμες τους προσφέρει. Αυτή η διάσταση που έχει να κάνει με τα επίπεδα της αυτονομίας πάνω στην εργασία τους και στην αίσθηση του «να είσαι αφεντικό του εαυτού σου» συναντήθηκε ανεξαιρέτως σε κάθε μια από τις συνεντεύξεις, όπως και στη βιβλιογραφία ως μια διάσταση που κάνει την εργασία στις πλατφόρμες ελκυστική (Wood κ.ά., 2018). Η ιδέα του νεοφιλελεύθερου υποκειμένου ως «αυτοεπιχειρηματία» συναντάται στη φουκωϊκή σκέψη για τον homo economicus, ως το υποκείμενο που αντιλαμβάνεται των εαυτό του ως παραγωγό, ως την πηγή των κερδών του και ως ανθρώπινο κεφάλαιο (Foucault, 2012).

Η Φωτεινή στη συνέντευξη μας, επεσήμανε την επιθυμία της να δουλεύει «χωρίς κάποιον πάνω από το κεφάλι της». Αν και η ίδια υπήρξε ιδιοκτήτρια της δικής της εταιρίας στο παρελθόν, υποστηρίζει ότι η ζήτηση της αγοράς εν μέσω

οικονομικής κρίσης την έκανε να αναλαμβάνει εργασίες πελατών που δεν ικανοποιούσαν τις ανάγκες της για δημιουργικότητα, οδηγώντας την σε απογοήτευση και αποξένωση από το προϊόν της εργασίας της (Μαρξ, 2012:36). Αντίθετα, με την παραγωγή πορνογραφικού περιεχομένου για τις πλατφόρμες, η Φωτεινή βιώνει διαφορετικά τις αναθέσεις εργασιών που τις ζητούνε μιας και μπορεί να «καθορίζει τις ώρες που θα εργάζεται, αλλά και να επιλέγει για ποιον πελάτη θα εργαστεί». «Υπάρχουν πελάτες που απορρίπτω και καμιά φορά λέω ‘αυτούς μακάρι να μη τους εξυπηρετήσκει κανείς’. (...) Δεν αναλαμβάνω project με τα οποία δεν συμφωνώ ηθικά», μου πρόσθεσε σε άλλο σημείο της συνέντευξης. Αν και η ίδια προσπαθούσε πάντα να εξισορροπήσει τον χρόνο ανάμεσα στις δύο εργασίες της, καταλαβαίνει ότι πολλές φορές αυτό δεν είναι εφικτό για όσα άτομα εργάζονται στις πλατφόρμες:

«Εγώ δούλευα συγκεκριμένες ώρες, αλλά άλλες κοπέλες επειδή μπορεί να έχουν πελάτες από διαφορετικές χώρες του κόσμου, μπορεί να μη μπορούν να το ρυθμίσουν αυτό, τι ώρες θα δουλέψουν, δηλαδή.»

Η αυτονομία στην εργασία είναι μια πολυτέλεια που τα σεξεργαζόμενα άτομα δεν απολαμβάνουν πάντα. Οι escorts και οι στρίπερς, για παράδειγμα, συνήθως έχουν αφεντικό όταν εργάζονται σε κάποιο πρακτορείο μοντέλων ή σε κάποιο club. Αντίστοιχα, στον κόσμο της βιομηχανίας του πορνό, οι ηθοποιοί έχουν συμβόλαια με συγκεκριμένα στούντιο ή γραφεία παραγωγής. Από την άλλη μεριά, μέσω των πλατφορμών τα σεξεργαζόμενα αναλαμβάνουν τα ίδια όλους τους ρόλους για την παραγωγή του περιεχομένου τους ενεργώντας ως παραγωγοί, σκηνοθέτες/τριες και πρωταγωνιστές/ριες, διαφημιστές/ριες κ.α. Ακόμη και αν αποφασίσουν να συνεργαστούν με άλλους/ες δημιουργούς, έχουν την απόλυτη ελευθερία να αποφασίσουν με πόσα ή ποια άτομα θα συνεργαστούν, αντί να τους το ορίσει τυχαία μια εταιρία παραγωγής. Παράλληλα, όπως είδαμε μέσα από τα λόγια της Φωτεινής, τα σεξεργαζόμενα έχουν πάντα τον τελευταίο λόγο για το ποια gigs θα αναλάβουν και αν συμφωνούν με το σεξουαλικό περιεχόμενο που θα παράξουν.

Η εμπειρία της Ελένης, που η εργασία της στις πλατφόρμες αποτελεί την μοναδική της εργασία και συνεπώς την αποκλειστική πηγή εσόδων της είναι διαφορετική. Σε σχέση με τα υπόλοιπα σεξεργαζόμενα, που αναλαμβάνουν συνήθως να βγάλουν εις πέρας μεμονωμένα gigs, η Ελένη διατηρεί ένα συγκεκριμένο πελατολόγιο που πληρώνει τακτικά συνδρομή για να έχει πρόσβαση σε ό,τι

περιεχόμενο έχει παράξει ή θα παράξει μελλοντικά. Ενώ και η ίδια έδειξε να απολαμβάνει την εμπειρία του «να μην είναι υπόχρη σε κάποιο αφεντικό» και να εργάζεται με ευέλικτο ωράριο, όπως εξήγησε σε άλλο σημείο της συζήτησής μας, στην πραγματικότητα δεν καθορίζει η ίδια πάντα το ωράριό της:

«Δεν ανεβάζω κάτι μόνο όταν έχω έμπνευση. Κάποιος που πληρώνει μηνιαία συνδρομή, θέλει να βλέπει κάτι καινούργιο κάθε μέρα, όχι μια φορά τον μήνα και τέλος. Οπότε κάθε φορά λέω ‘Τώρα πρέπει να βγάλω κάτι’ και μετά μου έρχεται η έμπνευση. Έχω περάσει και φάσεις πολύ ασέξουαλ που δεν είχα όρεξη να βγάλω τίποτα, αλλά πάντα έβγαζα κάτι κι ας μη το ένιωθα 100%».

Η αφοσίωση στις πλατφόρμες και τους (δυναμικούς) πελάτες, εξαρτάται όπως φαίνεται μέσα από την ανάλυση, σε μεγάλο βαθμό από την εξάρτηση του εργαζομένου από την πλατφόρμα και τη θέση που η ίδια του η εργασία τοποθετείται ιεραρχικά μέσα στον εργασιακό του βίο. Για την Ελένη, όπως είδαμε, που είναι η μοναδική της πηγή εσόδων, είναι πιο δεσμευτική η σχέση της και συνεπώς είναι πιθανό να βιώσει μικρότερα επίπεδα αυτονομίας ή απόλαυσης κατά την παραγωγική διαδικασία, σε σχέση με τα άλλα σεξεργαζόμενα που το κάνουν αυτό ως «side-bussiness» (Χαρά, 24).

Ακόμη, όμως, κι όταν δεν εργάζονται σε κάποια τακτική βάση «συντηρώντας ένα συγκεκριμένο πελατολόγιο συνδρομητών», αλλά αναλαμβάνουν να διεκπεραιώσουν μεμονωμένα gigs με βάση τα χρονικά ή ηθικά (Φωτεινή, 41) όρια που μπορεί να θέτουν, αυτά τα όρια δύνανται συχνά ξεπεραστούν, όπως περιγραφικά μου επισημαίνει η Χαρά:

«Έχει τύχει να δουλέψω για ένα συγκεκριμένο βίντεο και τρεις ημέρες σερί. Ήταν λίγο ιδιαίτερο αυτό που ήθελε [ο πελάτης]. (...) Ας πούμε ότι σε αυτή την περίπτωση δεν υπήρχε αναλογία εργασίας – κέρδους. Αλλά δεν έφταιγε κι αυτός γιατί κι εγώ είμαι αρκετά τελειομανής και θέλω να είναι αρκετά όμορφο αυτό που θα βγάλω, οπότε έπρεπε να δουλέψω πολύ Photoshop κλπ. (...) Δεν έχω και τον τέλειο εξοπλισμό να ‘φεύγει σφαίρα’. Σκέψου ότι μέχρι και το να κάνω render το βίντεο μου πήρε 2 ώρες από μόνο του. Δεν έφταιγε ο πελάτης. (...) Μου ζήτησες αυτό, στο έφερα. Τώρα το πως στο έφερα δεν είναι δικό σου θέμα.»

Τα όρια μεταξύ εργασιακής και προσωπικής ζωής φαίνεται να είναι θολά στην σεξεργασία μέσω διαδικτύου, απ' όσα παρατηρούν και οι Hardy και Barbagallo (2021) «(...) οι εργαζόμενοι στο σεξ όσο και οι άλλοι εργαζόμενοι στην ψηφιακή τεχνολογία αναφέρουν ότι αφιερώνουν ολοένα και περισσότερο χρόνο στο διαδίκτυο» και στις πλατφόρμες, «καταρρίπτοντας τα χρονικά και χωρικά όρια μεταξύ εργασίας και προσωπικής ζωής» (σ. 12). Όπως αναφέρει η Jenna:

«Υπάρχει πάρα πολύ αόρατη εργασία στο παρασκήνιο. Αν έχω πέντε ραντεβού την εβδομάδα, τότε θα έλεγα ότι υπάρχουν από πίσω δεκαπέντε ώρες διαχειριστικής δουλειάς» (ό.π). Την ίδια εικόνα για την εργασία στη πλατφόρμα OF φέρει και η Ματίλντα σε συνέντευξη που παραχώρησε στο διαδικτυακό περιοδικό 'LIFO':

«Στο OnlyFans κάνεις marketing, social media, performance, video editing, photo editing, μεταμφιέσεις. Είναι δέκα δουλειές σε μία» (Ψωμιάδης, 2020).

Η άποψη αυτή αν και απηχεί τα λόγια όλων των συμμετεχόντων στο δείγμα μου, επιβεβαιώνεται χαρακτηριστικά στα λόγια της Φωτεινής:

«Το υλικό δεν είναι ο μόνος χρόνος, είναι τα social media και άλλες δουλειές γύρω-γύρω, η ανανέωση του προφίλ, τα σχόλια που πρέπει να απαντάς και τα μηνύματα. Δεν είναι δηλαδή η δημιουργία του υλικού το μεγαλύτερο μέρος. (...) Τώρα, πως τα καταφέρνω; Τι να σου πω... Πολλά πράγματα στη ζωή μου δεν έχουν σαφή διαχωρισμό, όπως το ζήτημα εργασία – προσωπική ζωή, έτσι και το φύλο μου».

ε. κίνδυνοι και εμπόδια στο να εργάζεσαι online στο σεξ

Η Angela Jones (2016) μελετώντας την εργασία των σεξεργαζομένων στη βιομηχανία των cam shows, δανείζεται από την Carole Vance το θεωρητικό πλαίσιο του διπόλου «κινδύνου/απόλαυσης» για να υποστηρίξει ότι οι ψηφιακές σεξεργαζόμενες αν μάθουν να διαχειρίζονται τους κινδύνους που υπάρχουν στον χώρο του ερωτικού camming είναι δυνατό να βιώσουν μεγαλύτερη απόλαυση και σεξουαλική ενδυνάμωση από την εργασία τους. Ανάμεσα σε αυτούς τους κινδύνους συγκαταλέγει το (α) 'capping', δηλαδή το να σε καταγράφουν χωρίς συναίνεση, (β) το 'doxing',

δηλαδή η διαρροή των προσωπικών σου πληροφοριών και (γ) την παρενόχληση. Τους ίδιους κινδύνους φαίνεται να αναγνωρίζουν και τα σεξεργαζόμενα της έρευνας από τη δική τους εμπειρία, κάνοντας μια παραλλαγή στο carrying και αντικαθιστώντας το με την πειρατεία (piracy) μιας και στις περισσότερες περιπτώσεις, τα ίδια, σπανιότερα προσφέρουν cam shows και συχνότερα custom περιεχόμενο.

Αν και φαίνεται να αποδέχονται ότι το ρίσκο της πειρατείας «πάει μαζί με τη δουλεία», δεν παύει να είναι μια από τις κύριες ανησυχίες τους για δύο λόγους: πρώτον, φοβούνται ότι πιθανές διαρροές του περιεχομένου τους μπορεί να φτάσουν στην οικογένειά και τους φίλους τους, οι οποίοι συχνά δε γνωρίζουν για την διαδικτυακή τους δραστηριότητα και δεύτερον, ότι πιθανοί μελλοντικοί εργοδότες μπορεί να τα αναγνωρίσουν και να τα αποκλείσουν από μια πιθανή εργασιακή θέση. Όπως χαρακτηριστικά μου ανέφερε η Χαρά:

«Το λέω σε φίλους, δε ντρέπομαι, αλλά δε το ξέρει η οικογένεια μου ή το εργασιακό μου περιβάλλον. Επίσης, θα ήθελα ιδανικά να ακολουθήσω μια ακαδημαϊκή καριέρα. Δε θα το έψινα πάρα πολύ να δούνε όλοι τον πάτο μου στο ίντερνέτ.»

Αντίστοιχα, η Ιωάννα, αναφέρει το φόβο για τη διαρροή του περιεχομένου της και την ταυτοποίησή της ως έναν από τους λόγους που σταμάτησε τη σεξεργασία στις πλατφόρμες και μπορεί να συνοψιστεί μέσα από την εξής φράση «Δυστυχώς, στο ίντερνέτ ό,τι ανεβαίνει, δεν κατεβαίνει». Λίγο αργότερα θα μου αναφέρει ένα άλλο περιστατικό:

«Ενώ βρισκόμουν σε ένα κλαμπ με παρέα και χόρευα, ο [τάδε] μου έπιασε τον κώλο. Όταν γύρισα και του ζήτησα τον λόγο με απείλησε ότι θα μιλήσει στους γονείς μου γι' αυτά που ανεβάζω στο ίντερνέτ κλπ.»

Όπως αναφέρει και η Safaee (2021), οι ίδιοι οι πελάτες που πληρώνουν για να έχουν πρόσβαση στο περιεχόμενο των δημιουργών άρα αναμφισβήτητα τους αρέσει, είναι οι ίδιοι που συχνά το «κλέβουν», το μεταπωλούν ή εκβιάζουν τα σεξεργαζόμενα άτομα, αντί να τα υποστηρίξουν στην δύσκολη και γεμάτη εμπόδια εργασία τους (σ. 63-64).

Είναι όμως οι πελάτες η μόνη πηγή πιθανής διαρροής; Η Φωτεινή, μας επισημαίνει μέσα από το δικό της βίωμα, ότι συχνά και οι πλατφόρμες μπορεί να διαρρεύσουν προσωπικές πληροφορίες των χρηστών:

«Κάποια στιγμή είχα προσπαθήσει να κάνω και λογαριασμό στο [πλατφόρμα]. Η συγκεκριμένη δεν είναι αξιόπιστη, γιατί παλιότερα υπήρχαν καταγγελίες ότι είχαν διαρρεύσει προσωπικά δεδομένα. Και είχε συμβεί κάτι τραγικό όσο ήμουν εκεί. Κάποια στιγμή ένας ενδεχόμενος πελάτης, ενώ κάναμε Skype και σκόπευα γενικά “να τον ξεκόψω”, με απείλησε: ‘τόρα πας να μου το κάνεις αυτό, που έχω δει τη μούρη σου;’ και του λέω ‘που έχεις δει τη μούρη μου;’ και μου απαντάει στο [πλατφόρμα]. Λοιπόν, κάποια στιγμή η πλατφόρμα εμφάνιζε στις διαφημίσεις στα δεξιά [μέρος του user interface] τις φωτογραφίες επιβεβαίωσης²² των χρηστών, κάτι που δεν αναφερόταν ξεκάθαρα στους όρους χρήσης και ήταν πολύ προβληματικό. Ξανά έκανα κάποια στιγμή λογαριασμό αλλά χωρίς να τον επιβεβαιώσω.»

στ. δίκτυα και υποστηρικτικές κοινότητες

Η βιβλιογραφία πάνω στην gig οικονομία και εργασία μας έχει δείξει ότι μία από τις επιπτώσεις της πάνω στην ζωή και την εργασία των εργαζομένων της, είναι η απομόνωση που νιώθουν οι εργαζόμενοι από τους συναδέλφους τους καθώς και η αδυναμία να οργανωθούν συλλογικά (Wood κ.α., 2019· Ravenelle, 2019). Ωστόσο, μέσα από την ανωνυμία που δημιουργεί το να εργάζεσαι σε ένα κοινωνικά στιγματισμένο κλάδο και μέσα από τη φυσική απόσταση που θέτουν το σπίτι, ως ο κατεξοχήν εργασιακός χώρος των ψηφιακά σεξεργαζομένων, και η οθόνη του υπολογιστή, τα άτομα του δείγματός μου φαίνεται να απολαμβάνουν, με διαφορετικούς τρόπους και μέσα, μορφές οργάνωσης και αλληλεγγύης με τους/τις συναδέλφους/ισσες τους.

Η Ελένη μου ανέφερε ότι τα διαδικτυακά δίκτυα που έχουν δημιουργήσει με άλλα σεξεργαζόμενα στο Twitter και το Reddit έχουν παίξει σημαντικό ρόλο στο «να μη νιώθει μόνη της και αποκομμένη». Τα δίκτυα αυτά, από την περιήγησή μου στα subreddits για παράδειγμα, φαίνεται να φιλοξενούν εκατοντάδες έως μερικές χιλιάδες χρήστες, και λειτουργούν ως ψηφιακοί χώροι όπου τα σεξεργαζόμενα συζητούν

²² Οι φωτογραφίες επιβεβαίωσης στη συγκεκριμένη πλατφόρμα, όπως και στις περισσότερες, γίνεται με τον εξής τρόπο: Γράφεις σε ένα χαρτί χειρόγραφο το όνομα της πλατφόρμας, και στέλνεις μια φωτογραφία του προσώπου σου κρατώντας το χειρόγραφο χαρτί δίπλα του. Συνήθως αυτό το υλικό διασφαλίζεται από την εταιρία/πλατφόρμα ότι δε θα διαρρεύσει και εξυπηρετεί αποκλειστικά τους σκοπούς της επιβεβαίωσης πραγματικού/υπαρκτού προσώπου/χρήστη.

κυρίως τρόπους συνεργασίας για την προώθηση του περιεχομένου τους, συμβουλές για το πως να δηλώσουν επίσημα τα έσοδά τους ή τρόπους για να διαφυλάξουν την ανωνυμία τους. Ο ίδιος ο ψηφιακός χώρος του subreddit, ως ένας μέρος τους ευρύτερου φόρουμ Reddit, επιτρέπει την πρόσβαση και την συμμετοχή στις συζητήσεις μόνο σε επιβεβαιωμένους δημιουργούς διασφαλίζοντας ότι θα προστατέψει όσο το δυνατό περισσότερο το χώρο και τα μέλη του από trolls²³ και παρενοχλητικές συμπεριφορές. Στην εργασία της Safaee (2021), επίσης, η Mimi (σεξεργαζόμενο άτομο του δείγματός της) «περιέγραψε πώς μια εργαζόμενη του σεξ πρότεινε να δίνουν δωρεάν συνδρομές ο ένας [δημιουργός] στον άλλον, ώστε να κάνουν like το περιεχόμενο του άλλου.» (σ. 74). Στην ίδια εργασία, λίγο παρακάτω, η Marsha (άλλο σεξεργαζόμενο του δείγματός της) μας εξηγεί πώς «συμμετέχει σε ομάδες ημερολογίου όπου κάθε μέρα του μήνα ένας δημιουργός λαμβάνει μια δωρεάν προώθηση σε όλες τις σελίδες των άλλων δημιουργών» για τους ίδιους σκοπούς (ό.π., σ. 75). Τέτοιες πρακτικές, συμβάλλουν στο να κάνουν ορατούς λογαριασμούς που υπό άλλες συνθήκες ο αλγόριθμος της πλατφόρμας θα τους κρατούσε στην αφάνεια, συνεισφέρουν συλλογικά στο δύσκολο έργο που ένα σεξεργαζόμενο έχει να διεκπεραιώσει για την προώθηση της εργασίας του (και συνεπώς συνεισφέρουν και σε οικονομικό επίπεδο) και ενδυναμώνουν τα σεξεργαζόμενα και δημιουργούν μια αίσθηση συλλογικότητας ως αντίσταση στην απομόνωση που παρέχει η εργασία στις πλατφόρμες.

Όσο γράφονται αυτές οι σελίδες, μια άλλη σεξεργαζόμενη στις πλατφόρμες, είχε αναρτήσει στον επαγγελματικό της λογαριασμό στο Instagram, μέσω της μορφής ιστοριών, το ερώτημα:

«Μετά από πρόσφατη συζήτηση με co-creator θίξαμε το ζήτημα αν έχουμε νιώσει ποτέ μειονεκτικά ή ζήλεια βλέποντας άλλους creators “να τα πάνε οικονομικά καλά” ή αν έχουμε ζηλέψει τα σώματα τους ή το περιεχόμενό τους. Έχετε νιώσει σαν creators παρόμοιο συναίσθημα; Γράψτε μου ανώνυμα την άποψή σας»

Η ίδια χρήστρια αναδημοσίευε τις ανώνυμες απαντήσεις που ερχόταν στον λογαριασμό της, καμιά φορά σχολιάζοντάς τες παράλληλα. Μεταξύ αυτών κράτησα μια ανώνυμη απάντηση που κινούνταν στα ίδια πλαίσια αλληλοϋποστήριξης:

²³ Τα trolls αφορούν ψηφιακούς χρήστες οι οποίοι δρουν παρενοχλητικά στον ψηφιακό χώρο.

«Εγώ προσωπικά έχω άγχος για το πόσο συχνά ποστάρω ή για το αν έχω ισάξιο περιεχόμενο με άλλους creators. Πάντα μου βγαίνει ένα συναίσθημα απογοήτευσης και κατωτερότητας που έπειτα ξεπερνάω. Θεωρώ ότι το να γνωρίζουμε η μία την άλλη έστω μέσω ίντερνετ μας κάνει να νιώθουμε πιο άνετα, μειώνει την ζήλια και δημιουργεί πιο υγιή ανταγωνισμό».

Η κάτοχος του λογαριασμού λίγο παρακάτω σχολίασε:

«Η κοινότητα (και η υποστήριξη εντός της κοινότητας) είναι τόσο σημαντική. Καμιά φορά εκπλήσσομαι. Υποθέτω ότι όλα νιώθουμε κάπως έτσι που και που».

Τα τρία από τα πέντε άτομα του δείγματος μου αποτελούν μέλη του Δικτύου Ενδυνάμωσης Σεξεραζομένων (ΔΕΣ), όπως αναφέραμε και παραπάνω. Το ΔΕΣ ξεκίνησε με τις κοινωνικές συναντήσεις, όπως μου αναφέρει ο Αλέξανδρος, σε μια προσπάθεια «να έρθουμε ως σεξεραζόμενα κοντά, να κοινωνικοποιηθούμε και να μη νιώθουμε μόνα μας». Το Δίκτυο, όπως επισημαίνει ο Χ. Σαργέδος, πρόεδρος του σωματίου, έχει αυτόν ακριβώς αυτόν το σκοπό που η έννοια του δικτύου προσφέρει:

«Θέλαμε να δημιουργηθεί ένα δίκτυο του οποίου είσαι μέρος, το συνδιαμορφώνεις επί ίσοις όροις. Προσφέρεις υπηρεσίες και τις απολαμβάνεις ταυτόχρονα. Είναι αυτό που λέμε peer to peer support, από σεξεραζόμενα άτομα για σεξεραζόμενα άτομα, από την κοινότητα για την κοινότητα. (...) Πυλώνες του σωματίου μας είναι η διεκδίκηση δικαιωμάτων και η ενδυνάμωση της κοινότητας. Τα social meetups λοιπόν είναι μια δράση που σχετίζεται με την ενδυνάμωση. “Έλα να πιούμε έναν καφέ, να γνωριστούμε και να μπορέσεις να πεις με όση περισσότερη άνεση γίνεται σε άλλα σεξεραζόμενα άτομα για τη χαρά που έχεις επειδή σου άφησαν καλά tips σε ένα ραντεβού”, μια χαρά που δεν μπορείς να μοιραστείς πολλές φορές με φίλους σου, αν δεν γνωρίζουν τι δουλειά κάνεις, καθώς εξαιτίας του στίγματος τα σεξεραζόμενα άτομα συχνά δεν μιλούν για τη δουλειά τους” (Δημητριάδη, 2022).

Όσον αφορά το κομμάτι των διεκδικήσεων, είναι πολύ δύσκολο να απαριθμηθούν όλες στην έκταση αυτής της εργασίας, δεδομένων των διαφορετικών μορφών σεξεραζίας που υπάρχουν ακόμη και μέσα στην ψηφιακή. Ωστόσο, ίσως το σημαντικότερο, που όλα τα άτομα του δείγματος μου ανέφεραν, είναι η διεκδίκηση της αναγνώρισης της σεξεραζίας ως εργασίας και η καταπολέμηση του στίγματος. Όπως μου επισήμανε και η Φωτεινή:

«Σαφώς είμαι δίπλα στα σεξεργαζόμενα σε όλες μας τις διεκδικήσεις και στηρίζω τον αγώνα, αλλά προσωπικά με νοιάζει περισσότερο το socializing και οι διεκδικήσεις που έχουν να κάνουν με το να φύγει το στίγμα και να είμαστε πιο ορατά».

6. Συμπεράσματα

Μέσα από αυτήν εργασία, ξεκινώντας από τις συζητήσεις που κυριάρχησαν -και συνεχίζουν να ασκούν επιρροή- στην φεμινιστική θεωρία και σκέψη, αναλύσαμε τις οπτικές γύρω από το δίπολο εκμετάλλευση και σεξουαλική ενδυνάμωση. Επιλέγοντας να απαγκιστρώσω την θεωρία από αυτό το δίπολο χρησιμοποίησα μια τρίτη οπτική που αντιλαμβάνεται την εργασία στο σεξ ως μορφή εργασίας, ανάμεσα σε άλλες, μέσα στον καπιταλισμό, δίνοντας φωνή στα ίδια τα σεξεργαζόμενα άτομα. Αυτή η επιλογή θεωρώ ότι μπορεί να φέρει στο προσκήνιο όλες τις σύγχρονες τάσεις και προβληματικές που αναμετράται η σύγχρονη φεμινιστική και κούηρ θεωρία, οι σπουδές πορνογραφίας και νέων μέσων καθώς και η ανθρωπολογία της εργασίας.

Παράλληλα, ακολουθώντας την πολιτική οικονομία του νεοφιλελεύθερου καπιταλιστικού μοντέλου, προσπάθησα να αναδείξω ιστορικά πως τα αδιέξοδα που οδηγήθηκε ο καπιταλισμός μέσα από μια σειρά κρίσεων, συνέβαλαν στην εμφάνιση των ψηφιακών πλατφορμών ως μια λύση που θα αξιοποιούσε το μέχρι τότε μη επαρκώς αξιοποιημένο διαδίκτυο. Σε αυτή την μετάβαση, στην ψηφιακή οικονομία και την οικονομία πλατφόρμας (Smicek, 2017) σημαντικό ρόλο έπαιξαν μια σειρά παγκόσμιων οικονομικών και νομισματικών πολιτικών που απορρυθμίζουν πολλές από τις μέχρι τότε ρυθμισμένες λειτουργίες του κράτους, όπως η εργασία στις πλατφόρμες. Αν και μεθοδολογικά επέλεξα να μη σταθώ τόσο στο κομμάτι της πολιτικής οικονομίας, η παρουσία των πλατφορμών είναι παρούσα σε όλο το σώμα της εργασίας και θεώρησα ότι θα ήταν σημαντικό να αναφερθώ ενδελεχώς.

Στο κομμάτι της έρευνας, επέλεξα να σταθώ αποκλειστικά στο εργασιακό βίωμα των σεξεργαζομένων σε μια παράλληλη συζήτηση με την εργασία στην οικονομία πλατφόρμας. Μια τέτοια επιλογή θα συνεισέφερε περισσότερο τόσο στο να ξεσκεπάσουμε την αφανή ψηφιακή σεξεργασία, η οποία δεν έχει μελετηθεί αρκετά. Ωστόσο, η ψηφιακή σεξεργασία στις πλατφόρμες είναι ορατή όσο και αν αποφεύγουμε να συζητήσουμε γι' αυτή και αυτό μπορεί να διαπιστωθεί από τα κέρδη μεγάλων κολοσσών εταιρειών όπως η OF.

Μέσα από τις συζητήσεις με τα σεξεργαζόμενα στις πλατφόρμες άτομα προσπάθησα να απαντήσω σε ερωτήματα που αφορούν την ίδια την σχέση τους με την πλατφόρμα, τους λόγους που μετακινούνται από την μία πλατφόρμα στην άλλη

και πως αυτές οι πλατφόρμες διασυνδέονται και επικοινωνούν μέσα από τις δυσκολίες που η λογοκρισία σύγχρονων νομοθεσιών όπως η FOSTA SESTA επιβάλλουν.

Στην συνέχεια προσπάθησα να σκιαγραφήσω πτυχές της καθημερινότητας των σεξεργαζομένων ως σύγχρονοι αυτό-επιχειρηματίες στο νεοφιλελεύθερο ελληνικό συγκείμενο. Η δραστηριότητα τους μέσα στο διαδίκτυο μπορεί να είναι περίπλοκη και κουραστική αφού η ψηφιακή σεξεργασία – με όποια μορφή κι αν ασκείται – απαιτεί από τα σεξεργαζόμενα ένα μεγάλο πολιτιστικό κεφάλαιο για να μπορέσουν να κινηθούν ανάμεσα σε πολλούς ρόλους: του marketeer, του συντονιστή της εξυπηρέτησης πελατών, του ηθοποιού, του μοντέρ, του κινηματογραφιστή και φωτογράφου και τελικά του επιχειρηματία.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο των πολύπλοκων ρόλων που καλείται να αναλάβει το σεξεργαζόμενο μέσα στις ψηφιακές πλατφόρμες, έμεινα σε ένα από τα βασικά τους επιχειρήματα που τα οδήγησε σε αυτήν την εργασία, την αυτονομία και την «αίσθηση του να είσαι αφεντικό του εαυτού σου». Αν και η βιβλιογραφία πάνω στην ψηφιακή εργασία στις πλατφόρμες έχει επιμείνει αρκετά για σε αυτό το επιχείρημα – δικαιολογημένα - κατάφερα να δω μια διαφορετική οπτική στην αποδόμηση αυτού του επιχειρήματος. Φυσικά και η αυτονομία των σεξεργαζομένων είναι ένα βασικό πλεονέκτημα αφού βιώνεται ως τέτοια, αλλά δε μπορώ να αγνοήσω ότι μέσα από τι αντιφάσεις των ερωτώμενων εν τέλει αυτό επηρεάζεται άμεσα από τη θέση που κατέχει στον εργασιακό τους βίο ως πρωταρχική ή δευτερεύουσα εργασία.

Όπως παρατήρησα στη συνέχεια, η επιλογή της σεξεργασίας ως δευτερεύουσας εργασίας (ή «side business»), σχετίζεται άμεσα με το κοινωνικό στίγμα που υπάρχει στην εργασία στο σεξ, την έλλειψη προνομίων (ασφάλιση, επιδομάτων κλπ.) η οποία συνδέεται τόσο με το κοινωνικό στίγμα όσο και γενικότερα με την εργασία στις πλατφόρμες. Σε αυτό, έρχονται να προστεθούν και ένα σύνολο εμποδίων και κινδύνων που σχετίζονται με την κλοπή του περιεχομένου τους και την ταυτοποίηση τους.

Τέλος, μέσα από τις συζητήσεις μας προσπάθησα να προσεγγίσω τα μέσα και τους τρόπους που τα συμμετέχοντα στην έρευνα σεξεργαζόμενα χρησιμοποιούν για να οργανωθούν απέναντι στους κινδύνους, τις δυσκολίες του να υπάρχουν και να ‘επιχειρούν’ σε ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον αλλά κυρίως το να μοιράζονται τα

βιώματά τους ξεφεύγοντας από την αποξένωση που προσφέρει η εργασία στις πλατφόρμες. Οι τρόποι αυτοί ποικίλουν τόσο ανάμεσα σε διαδικτυακές διαντιδράσεις με συναδέλφους/ισες, όσο μέσα και από τοπικά δίκτυα που χτίζονται στο φυσικό χώρο.

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι να συνεισφέρει στο να αποκτήσουν τα σεξεργαζόμενα στον ψηφιακό κόσμο την ορατότητα που αναλογεί στην δυναμική παρουσία που ούτως η άλλως έχουν στην ψηφιακή οικονομία. Αν και αναγνωρίζω ότι πολλά κενά και παραλείψεις μπορεί να εμπíπτουν σε αυτή την εργασία, προσδοκώ να ανοιχτεί η συζήτηση μελλοντικά στον κόσμο της ακαδημαϊκής έρευνας πάνω στις σπουδές της εργασίας και των νέων μέσων, με δύο προτάσεις:

- Αρχικά, να δούμε πιο συγκεκριμένα τα σεξεργαζόμενα και τις εργασιακές τους εμπειρίες ανά τις πλατφόρμες και τις εργασιακές πρακτικές που χρησιμοποιούν (camming, sexting, subscription mode, custom content) και
- Δεύτερον, να επιμείνουμε στο επισφαλές ελληνικό παράδειγμα και πως η εργασιακή εμπειρία στο φυσικό χώρο επηρεάζει τη μετακίνηση στις -συχνά- ακόμη πιο επισφαλείς ψηφιακές πλατφόρμες.

7. Το μέλλον

Υπάρχουν αρκετές συζητήσεις στο διαδίκτυο που περιστρέφονται γύρω από το αν μελλοντικά οι πλατφόρμες θα από-πλατφορμοποιήσουν (deplatform) τα σεξεργαζόμενα άτομα (Shaw, 2020). Η σκέψη αυτή βασίζεται στο ότι, λόγω της στιγματισμένης τους εργασιακής ταυτότητας, οι ιδιοκτήτες πλατφορμών αναμετρούνται συνεχώς με τα ποινικά μέτρα που νόμοι σαν τον FOSTA-SESTA επιβάλλουν, οπότε δε θα δυσκολεύονταν να τα «πετάξουν έξω». Η προτεραιότητα των σεξεργαζομένων ως την πρώτη κατηγορία εργαζομένων στις πλατφόρμες προς αποπομπή, είναι δηλωτική της άποψης ότι όλοι οι εργαζόμενοι στις πλατφόρμες (ανεξάρτητα από το αν εργάζονται ή όχι στο σεξ) είναι αναλώσιμοι (ό.π.) και μια νέα γενιά εργαζομένων είναι πρόθυμη να τους αντικαταστήσει. Τι θα συμβεί αν οι πλατφόρμες αποκλείσουν τα σεξεργαζόμενα από αυτές; Είναι το παράδειγμα των

Berg και Chihara (Center for Mark Twain Studies, 2022) για κολλεκτιβοποίηση των φορμών μια πιθαπλατνή λύση;

Πηγές – Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Μαρξ, Κ. (2012). Οικονομικά και Φιλοσοφικά Χειρόγραφα 1844. (μτφρ.: Λυκούργος Α.), Αθήνα: Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο

Foucault, M. (2012). Η Γέννηση της βιοπολιτικής: Παραδόσεις στο κολλέγιο της Γαλλίας 1978-1979. (μτφρ.: Πατσογιάννης, Β.). Αθήνα: Πλέθρον

Ξενόγλωσση

Barzilai-Nahon, K. (2009). Gatekeeping: A critical review. *Ann. Rev. Info. Sci. Tech.*, 43: 1-79. <https://doi.org/10.1002/aris.2009.1440430117>

Beloso, B. (2012). “Sex, Work, and the Feminist Erasure of Class,” *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, Vol. 38, No. 1, September 2012. Available from digitalcommons.butler.edu/facsch_papers/454/

Berberick, S. (2015). Virtual Intimacies: Media, Affect, and Queer Sociality, *Feminist Media Studies*, 15:3, 539-541, DOI: [10.1080/14680777.2015.1031970](https://doi.org/10.1080/14680777.2015.1031970)

Berg, H. (2017). Porn work, feminist critique, and the market for authenticity. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 42(3), 669–692.

Bratton BH. (2016.) *The Stack: On Software and Sovereignty*. Cambridge, MA: MIT Press

Brenner, R. (2009). What is Good for Goldman Sachs is Good for America The Origins of the Present Crisis. *UCLA: Center for Social Theory and Comparative History*. Retrieved from <https://escholarship.org/uc/item/0sg0782h>

Caliandro, A. (2018). Digital Methods for Ethnography: Analytical Concepts for Ethnographers Exploring Social Media Environments. *Journal of Contemporary Ethnography*, 47(5), 551–578. <https://doi.org/10.1177/0891241617702960>

Cherry, M.A., Rutschman, Santos A. (2020). Gig workers as essential workers: How to correct the gig economy beyond the COVID-19 pandemic. *ABA Journal of Labor & Employment Law*, 35 (1), 11-16

Ciclitira, K. (2016). Pornography, women and feminism: Between pleasure and politics. *Sexualities*, 7(3), 281–301.

Comella, L. (2015). Revisiting the Feminist Sex Wars [Review of *Battling Pornography: The American Feminist Anti-Pornography Movement, 1976–1986; Anti-Porn: The Resurgence of Anti-Pornography Feminism; \$pread: The Best of the Magazine That Illuminated the Sex Industry and Started a Media Revolution*, by Carolyn Bronstein, Julia Long, & Rachel Aimee, Eliyanna Kaiser, and Audacia Ray]. *Feminist Studies*, 41(2), 437–462. <https://doi.org/10.15767/feministstudies.41.2.437>

Cunningham, Stewart & Sanders, Teela & Scoular, Jane & Campbell, Rosemary & Hill, Kathleen & Valentine-Chase, Matt & Melissa, Camille & Aydin, Yigit & Hamer, Rebecca. (2018). Behind the Screen : Commercial Sex, Digital Spaces and Working Online, Technology in Society. Technology in Society.

Gandini, A. (2018). Labour process theory and the gig economy. *Human Relations (New York)*, 72(6), 1039–1056

Grant M. G. (2014). *Playing the whore: the work of sex work*. London: Verso Books.

Hardy, K., Barbagallo, C. (2021). Hustling the Platform: Capitalist Experiments and Resistance in the Digital Sex Industry. *South Atlantic Quarterly*, 120 (3). pp. 533-551. ISSN 0038-2876

Harris, O. (2007). What makes people work? Στο Astuti R., Parry, J. and Stafford, Ch. (επιμ.). *Questions of Anthropology* (σ. 137 – 165). New York: Berg.

Harcourt C., Donovan B. (2005). The many faces of sex work. *Sexually Transmitted Infections* 81(3):201-6

Hochschild, AR. (1983). *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. Los Angeles:University of California Press.

Hsiao, W., Steele, R., & Weber, L. (2021). *Touched Through a Screen: Digital Intimacy on Twitter and OnlyFans* (Διπλωματική εργασία). Amsterdam: University of Amsterdam

Ανακτήθηκε

από:

<https://mastersofmedia.hum.uva.nl/blog/2021/10/29/touched-through-a-screen-digital-intimacy-on-twitter-and-onlyfans/>

Jones, A. (2016). I get paid to have orgasms: adult webcam models' negotiation of pleasure and danger, *Signs J. Women Cult. Soc.* 42 (1): 227-256

Jones, A. (2020). *Camming : money, power, and pleasure in the sex work industry*. New York: New York University

Long, J. (2012). *Anti-porn: The resurgence of anti-pornography feminism*. Zed Books

Mahnkopf, B. (2020). The Future of Work in the Era of 'Digital Capitalism'. *Socialist Register* 56. Ανακτήθηκε

από:

<https://socialistregister.com/index.php/srv/article/view/33130>

Matebeni, Z. (2012). Queer(ing) porn - A conversation. *Agenda*, 26, 61 - 69.

Papadakis, N., Drakaki, M., Saridakis, S., & Dafermos, V. (2021). 'The Degree of Despair': The Disjointed Labour Market, the Impact of the Pandemics, the Expansion of Precarious Work among Youth and Its Effects on Young People's Life Trajectories, Life Chances and Political Mentalities - Public Trust; The Case of Greece. *European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities*, 10(2), 26-54.

Ανακτήθηκε από: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-72969-2>

Rand, H. (2019). Challenging the invisibility of sex work in digital labour politics. *Feminist Review* 123 (1):40-55

Ravenelle AJ. (2019). *Hustle and Gig: Struggling and Surviving in the Sharing Economy*. Berkeley: University of California Press

Ray, A. 2007 [2005]. Sex on the open market: Sex workers harness the power of the internet. In *C'lickme: A netporn studies reader*, ed. K. Jacobs, M. Janssen, and M. Pasquinelli, pp. 45–68. Amsterdam: Institute of Network Cultures.

Rochet, J.-C., & Tirole, J. (2003). Platform Competition in Two-sided Markets. *Journal of the European Economic Association*, 1(4), 990–1029. <http://www.jstor.org/stable/40005175>

Sadowski, J. (2019). When data is capital: Datafication, accumulation, and extraction. *Big Data & Society*. <https://doi.org/10.1177/2053951718820549>

Safaei, A. (2021). *Sex, love and ONLYFANS: How the gig economy is transforming online sex work* (Διπλωματική εργασία). San Diego State University, San Diego. Ανακτήθηκε από: <https://www.proquest.com/openview/4a8ed75483b034aaebd728bb278b11a3/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y>

Sanders, T., Scoular, J., Campbell, R., Pitcher, J., & Cunningham, S. (2018). *Internet sex work beyond the gaze*. London: Palgrave Macmillan.

Shrage, L. (2005). Exposing the fallacies of anti-porn feminism. *Feminist Theory*, 6 (1), 45–65.

Srnicek N. (2017). *Platform capitalism*. Polity

Swords J, Laing M, Cook, I. (2021). Platforms, sex work and their interconnectedness. *Sexualities*. ISSN 1461-7382 (In Press). doi:10.1177/13634607211023013

Ανακτήθηκε από: <https://eprints.whiterose.ac.uk/174443/>

Turow, J., (2012). *The Daily You: How the New Advertising Industry Is Defining Your Identity and Your Worth*. Yale University Press.

Vallas, S., Schor, J. (2020). What Do Platforms Do? Understanding the Gig Economy. *Annual Review of Sociology* 46:273–94

van Dijck, J. (2014). Datafication, dataism and dataveillance: Big data between scientific paradigm and ideology. *Surveillance & Society* 12(2): 197–208

Wood, A. J., Graham, M., Lehdonvirta, V., & Hjorth, I. (2018). Good gig, bad gig: Autonomy and algorithmic control in the global gig economy. *Work, Employment and Society*, 33(1), 56–75.

Zuboff, S. (2015). ‘Big Other: Surveillance Capitalism and the Prospects of an Information Civilization’. *Journal of Information Technology*, 30 (1): 75–89. doi: 10.1057/jit.2015.5

Zyskowski, K., Ringel Morris, M., Bigham, J., Gray, M. and Kane, S. (2015). Accessible Crowdwork? Understanding the Value in and Challenge of Microtask Employment for People with Disabilities. In Proceedings of the 18th ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work & Social Computing (CSCW '15). Association for Computing Machinery, New York, NY, USA, 1682–1693. <https://doi.org/10.1145/2675133.2675158>

Πηγές

Μιχαλακέα, Α., (2021). Η εργασία στο σεξ ως εργασία. *Εφημερίδα των Συντακτών*. Ανακτήθηκε από: https://www.efsyn.gr/nisides/305670_i-ergasia-sto-sex-os-ergasia

Χουλιάρας Α. & Σωτηρόπουλος Δ. (2020). *Η Covid-19 Και Η Απασχόληση Στην «Οικονομία Των Επί Μέρους Παραδοτέων» Στην Ελλάδα*. <https://www.dianeosis.org/2020/06/gig-economy/>

Ψωμιάδης, Γ. (2020). *Η ζωή στο Onlyfans: Ιστορίες για ενήλικες πίσω από την κάμερα*. Ανακτήθηκε από: <https://www.lifo.gr/tropos-zois/sxeseis/i-zoi-sto-onlyfans-istories-gia-enilikes-piso-apo-tin-kamera>

Δημητριάδη, Φ. (2022). Το Δίκτυο Ενδυνάμωσης Σεξεργαζομένων οργανώνει social meetups για άτομα που εργάζονται στο σεξ. Ανακτήθηκε από: <https://www.oneofus.gr/life/kosmos/to-diktyo-endynamosis-sexergazomenon-organon-ei-social-meetups-gia-atoma-poy-ergazontai-sto-sex/>

Bernard, M., (2016). «Why Everyone Must Get Ready For The 4th Industrial Revolution». *Forbes*.

<https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2016/04/05/why-everyone-must-get-ready-for-4th-industrial-revolution/?sh=454ac11e3f90>. Τελευταία προσπέλαση 4/8/2022

Center for Mark Twain Studies. (2022). *Are We All Porn Workers Now?*: Gigwork & Radical Flexibility with Heather Berg & Michelle Chihara (podcast). Ανακτήθηκε από: <https://marktwainstudies.com/gigwork/>

Miss Behave. (2020). Η φυλετικοποίηση της σεξεργασίας: Μια μετάφραση, το Κρανίδι και ο λόγος αλληλεγγύης στις στοχοποιημένες μετανάστριες.

Ανακτήθηκε από: <https://imissbehave.wordpress.com/2020/04/28/%ce%b7-%cf%86%cf%85%ce%bb%ce%b5%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%bf%cf%80%ce%bf%ce%af%ce%b7%cf%83%ce%b7-%cf%84%ce%b7%cf%82-%cf%83%ce%b5%ce%be%ce%b5%cf%81%ce%b3%ce%b1%cf%83%ce%af%ce%b1%cf%82-%ce%bc%ce%b9%ce%b1/>

Shaw, L. (2020). OnlyFans is a billion-dollar media giant hiding in plain sight. *Bloomberg*, 5 December

Ανακτήθηκε από: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-12-05/celebrities-likecardi-b-could-turn-onlyfans-into-a-billion-dollar-media-Company>

Steward, S. (2020). Five myths about the gig economy. *The Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/outlook/five-myths/five-myths-about-the-gigeconomy/2020/04/24/852023e4-8577-11ea-ae26-989cfce1c7c7_story.html

Παράρτημα

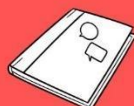
ΚΑΛΕΣΜΑ ΓΙΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΡΕΥΝΑ

Είσαι άνω των 18 ετών;

Εργάζεσαι ή έχεις εργαστεί στο online sex (είτε αποκλειστικά, είτε όχι) με οποιαδήποτε μορφή (π.χ. camming, sexting, content creation κ.α.) και κατά προτίμηση μέσω πλατφόρμας (π.χ. OnlyFans, MYM fans κλπ.);

Αν η απάντηση είναι «ΝΑΙ», τότε μπορείς με βοήθειά μου συμμετέχοντας στην μεταπτυχιακή μου έρευνα με θέμα την ψηφιακή σεξεργασία και την οικονομία πλατφόρμας (gig economy).

Σκοπός της έρευνας είναι να εξερευνήσει την βιωμένη εργασιακή εμπειρία των σεξεργαζομένων μέσω πλατφορμών, καθώς και τις σχέσεις που αναπτύσσονται μέσα και γύρω από αυτές.

Αν αποφασίσεις να συμμετέχεις, θα σου ζητηθεί να λάβεις μέρος σε 1 έως 3 συνεντεύξεις σε πλαίσιο της επιλογής σου (δια ζώσης, τηλεφωνικά, online κλπ.)

Η ταυτότητα σου θα παραμείνει ανώνυμη!

Για περισσότερες πληροφορίες επικοινωνήσε μαζί μου
Νίκος Αγγελιδάκης, μεταπτυχιακός φοιτητής, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Viber | Whatsapp | Signal
+30 6982291133

angelidakisn@gmail.com

@willbeburning

facebook.com/will.be.burning